REMZİ
OĞUZ
ARIK

Sadece Okumak İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alınız.

GURBET İNMEYEN BAYRAK

Hareket Yayınları

Levent Şahverdi Arşivi

GURBET — İNMEYEN BAYRAK

Levent Şahverdi Arşivi

Hareket Yayınları : 11
Denemeler : 2

Levent Şahverdi Arşivi

REMZİ OĞUZ ARIK

GURBET — İNMEYEN BAYRAK



HAREKET YAYINLARI
P. K. 1240 — İSTANBUL

Levent Şahverdi Arşivi

BİRİNCİ BASKI: MAYIS 1968

Levent Şahverdi Arşivi



PROF. REMZİ OĞUZ ARIK
(1899 - 1954)

Levent Şahverdi Arşivi



KURT

Faruk53

Levent Şahverdi Arşivi

ÖNSÖZ

Elinizde bulundurduğunuz kitap, Remzi Oğuz Arık'ın Hareket Yayınları arasında çıkan dördüncü kitabıdır. Yakın bir zamanda bu seriyi tamamlamak ve böylece yayınlarımızı tâkip edenlere R. Oğuz'un fikir ve ideal dünyasının bütününü tanımak imkânını sağlayacağız.

Bu kitap, millet sevgisinin bir insanın hayatında nasıl «temel duygu» olduğunu açıkça gösteriyor. Her meseleye eğilişinde bu «temel duygu» müdahale ediyor, karar veriyor, reddediyor, seviyor, hürmet ediyor, hâsılı bir tarafı tutuyor. Bir varlığın üstüne titreme, ona derin bir bağlılığın ifadesidir. Bu sevgi, bu bağlılık seçme işini, taraf tutmayı gerektirir. Böyle olunca yazarın iradesi ortaya çıkıyor.

İşte Remzi Oğuz'un bir olay karşısında, bir vatan parçası önünde, mücerret bir fikir hakkında duygulanırken, ıztırap çekerken milletinin maziden hâle intikal ederken, getirdiği iradeyi temsil ediyor, onunla ölüyor, onunla diriliyor.

Milletinin sefaletleri karşısında duyduğu acıları dile getirirken kendini daima gurbette hissetmektedir. Hattâ milletinin kendi kan ve emeği ile elde ettiği coğrafyasında, vatanlaştırdığı coğrafyasında bile uzun bir gurbet hayatı yaşadığına inanmaktadır. Bugün de her samimî milliyetçi aynı gurbet duygusunun gönlünde yaşadığını duyuyor. İhmal edilen millî şuur, el değmemiş memleket meseleleri, vatanın üstüne çöken yabancı ideoloji ve modalar içinde her köşede; basında, radyoda, sinemada boğulan milletin gerçek saadeti tahammül edilmez bir anarşinin ortasında bırakılmıştır. «Ben gurbette değilim, gurbet benim içimde» diyen şair, insanın kendi yurdundaki özleyişlerini, emellerini, kavuşmalarını ne güzel ifade ediyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Onun ifadesiyle: «Ne kin, ne kıskanma, ne boş özlemler istemiyoruz, dostlarım. Böyük, serbest ufuklarda inanın, güvenin, sevginin ışığı parlıyor. Bu sizin içindir. Hep birlikte oraya! Haydi!» diyoruz

HAREKET YAYINEVİ

Levent Şahverdi Arşivi

GURBET

Gurbet, galiba bizim Orta Asya'dan gelirken edindiğimiz, henüz dindiremediğimiz bir sızıdır. Anadolu'ya gelirken arkada ne kadar çok medeniyet, devlet, yurt, hâtıra, sevinç ve eziyet bıraktık! Gâh tabiat âfetlerinin, gâh aç gözlü komşuların, gâh her ikisinin silip süpürdüğü yurtlarımızın hayâli gözlerimizde asılı kaldı. «Gözü açık gitti» sözü, Anadolu'da galiba bunun için gurbet kadar acı ve yerlidir. Göçebelikten, yerleşmiş milletler haline geçtiğimiz; çadırlarımızdan saraylara; tabiatın her yerde hâzır, her yerde görünen kuvvetlerine tapmaktan büyük mâbedlere geçerken de hep gurbetteydik.

Fakat şu altıyüz yıldır yerleşmiş İmparatorluğumuzu yedi iklim dört bucağa tanıttığımız son ve ebedi yurdumuzda olsun, gurbetimiz bitmeliydi. Halife Kaaim-bi-Emrillâh'ı hapisten çıkarıp din böyüklüğü yerine geçiren Tuğrul bey, artık Yakın Doğu'da gurbeti unutmalıydı. Malazgirt'in kıyamet gününü yaratan mübarek Alp Aslan için gurbet kalmamalıydı. Nizamiye kolejini kuran Melikşah artık gurbette sayılmamalıydı. Anadolu'yu san'atın, bilginin, emniyetin bir bahçesi seviyesine yükselten geniş görüşlü Selçuk beğleriyle bu gurbet faslı kapanmalıydı. Hele dünya nizamını altıyüz yıl tesirleri altında bırakan, her bakımdan medenî ve böyük İmparatorluğumuz için, hanları, sarayları, çeşmeleri, köprüleri ve Süleymaniye'leriyle bu topraklara Tanrının sap-

Levent Şahverdi Arşivi

ladığı bir anıt olan yeni milletimiz için gurbet, folklorumuzda bile kalmamalıydı.

Ne gezer! Hökümdarlarımız, beğlerimiz, hanedanlarımız, yurtlarımızda daha derin, daha köklü yerleştikçe, bizim gurbetimiz artmışa benziyor. Neyi, arıyor ve özlüyoruz böyle Yarabbi?

Dostlarım! Ne yollar, ne kervansaraylar, ne Alanya limanı ve tersânesi, ne ticaret ve refahın kesilmez dizisi gibi dört bucağa uzanan hanlar, ne saraylar, ne de kaynaşan iktisad dünyası... bir yana bırakalım, unutulan Türk benliğinin yerini tutamaz. Bütün bu saydıklarım, insan içindir, bizim insanımız için! Halbuki yitirdiğimiz işte o idi. Türk halkı, kendisini o eski kozmopolitlikler içinde kaybetmişti.

Ne Bizansa karşı kendini savunmaya çalışan geniş görüşlü Selçuklular; ne bütün bir cihana tesiri unutulamıyan Osmanlılar zamanında... bu Türk halkı hatırlanmıştı. Halk şairinin, saz şairinin, sipahinin, bâzan celâlinin, bâzan Simavna'lı Bedreddin'in, bâzan Bektaşî babasının, bâzan mevlevî dervişinin, bâzan bilinmeyen sanatkârların, bâzan esnafların feryadında, isyanında, sezişinde, nefesinde, neyinde, işinde belirmeye çabalayan bizim halkımız, boğulmuş kalmıştı. Hele son üçyüz yıldır ters dönen bahtımız, sürülüp çıkarıldığımız diyarlar, yurtlar... Oralara gömülen şehitlerde açık giden gözler, bizlerde ise sürekli gurbet acısı bıraktı.

Bu cemiyet depremlerinden, bu iç yıkılışlarından yeni bir Türk dünyası doğmak «yiğit, düştüğü yerden kalkmak» üzeredir. En az dokuzyüz yıldır süren gurbet, umalım ki, bu yeni doğumla artık bitsin. Kendini bulan Türk nesilleri gurbetin acısını bir yana atsın ve şu yeni dünyanın kendisine, kendisinin karakterine, yiğitliği-

Levent Şahverdi Arşivi

ne, efendiliğine açılan kollarına atılsın. Artık özlemler, ahlar, vahlar, duraklamalar bir yana gitsin. Yeni nesillerimiz, denemelerin kazandırdığı güvenle, kendisi olmadan eksik kalan medeniyet cihazının içinde yerini alsın.

Ne kin, ne kıskanma, ne boş özlemler istemiyoruz, dostlarım. Böyük serbest ufuklarda inanın, güvenin, sevginin ışığı parlıyor. Bu sizin içindir. Hep birlikte oraya! Haydi!

Levent Şahverdi Arşivi

USTA ve ÇÖMEZLERİ

Usta Avrupa'dır. Hiç olmazsa üçyüz yıldır insanlığa yol göstermeği, insanları idare etmeği kendi imtiyazı bilen Avrupa!.. Zekâsının, parasının, makinesinin arkasında vaktiyle Allah'a secde etmeyi düşüklük bilen şeytan, yahut Faust'un çilelerini hazırlayan Méphistoheles gibi... bir zapdedilmez hisar, bir yontulmaz kaya gururu ile, hissizliği ile, pervasızlığı ile duran Avrupa ve onun azmanı Amerika.

Çömezlerin kim olduğunu izaha lüzum var mı? Bu kayanın, bu hisarın dibinde, bir putperest iptidailiği ile, diz çöken bütün kütleler, Avrupa'nın veya Amerika'nın çömezler kafilesi içindedir. Bu çömezler Mağrip ile Maşrık arasında, eski zamanın esir kafileleri hayatını temsil eden bir mahkûmiyet ile yürümektedir. Ruhları bir sihirbaz tarafından hapsolunan insanların taşlaşmış cesetlerini hatırlatan bir kalıplar kafilesi; birbirine ilmin, Avrupa ilminin, yani kütüphaneler ilminin!... korkunç belirliliği (=déterminisme) ile zincirlenmiş olarak, Mağrip ile Maşrık arasında koşuyor. Herbiri Sisphos'un (1) işkencesine mahkûm bu esirlerin bugün tek imtiyazı : Avrupa ve Amerika çömezliğidir!

Birgün bir hizmetçi kadından bahsettiler. Çok zen-

---

(1) Sisphos, Yunan efsanesinde, ancak ölümle dinebilecek insan ıztırabını temsil eder. Korent Kralı iken Jüpiter onu, mahkûm etmişti: Koca bir kayayı tepeye çıkarır fakat kaya tekrar yuvarlandığından, Sisphos işe yeniden başlardı.

Levent Şahverdi Arşivi

gin ve meşhur insanlar olan ev sahiplerinin bu hizmetçiye reva gördüğü şiddeti, pintiliği hayretle, nefretle saydılar. Sonra da zengin ve meşhur değil, çok iyi yürekli insanlar olan bir başka ailenin bu hizmetçiyi kurtarmak için dost bulunduğu o zengin aileye müracaatını anlattılar. Zengin aile hizmetçiyi derhal vermeye razı olmuştur. Fakat hizmetçi şimdi orayı bırakmıyor. Tavassut edenler şaşkınlık içindedir. Bu kararın sebebini sordukları zaman aldıkları cevap yamandır :

— Doğru... doğru... ben burada köpek gibiyim. Köpekten de aşağı! Ama ev sahiplerim zengin, çok ta ünlü! Bunları nasıl bırakayım?

Avrupa ve Amerika'nın çömezleriyle bu hizmetçi kadın birbirine nekadar benzer!

Avrupa ve Amerika çömezliği, ustanın şöhretiyle geçinmeğe dayanan bir zihniyetin sahibidir. Derler ki: Vaktiyle İngiliz, İtalyan, Fransız Somalisi'nden seçilip Londra, Roma ve Paris'te yetişen üç Habeş genci; altı yıl sonra memleketlerine aynı vapurda dönerler. Bunların her biri mensup olduğu memleketi: Habeşistanı, en iyi temsil ettiğine, memleketin ihtiyaç ve şahsiyetini en iyi meydana çıkardığına kaanidir.

Konuşmaları sırasında her biri, tahsil sırasında içinde yaşadığı Avrupa cemiyetinin meziyetlerini, üstünlüğünü sayıp dökmekte birbiriyle yarışmaya başlarlar. Bu meddahlık, bu hayranlık yarışı bir dereceye gelir ki, üç «civilisé» Afrika genci, birbirlerini incitmeye, nihayet birbirini döğmeye, en sonunda birbirini denize atmaya kadar varırlar. İngiliz, İtalyan, Fransız sermayesinin malı olan vapur kaptanı, süvarisi, garsonları ve onların alaylı mülâhazaları önünde olup biten bu cemiyet fâciası, bana dâima Avrupa veya Amerika çömezliğinin ruh mekanizmasını ve âkıbetini vermiştir.

Usta asırlardır Prométhée'nin ciğerini yiyen kartal

Levent Şahverdi Arşivi

gibi kendi mânasını, hüviyetini, iç âlemini yemekle geçinmiştir. Mérovingiens'lerin, Carolingiens'lerin az bilinen ilk rönesanslariyle Onaltıncı ve Onyedinci asrın klâsik rönesansı, daha sonraki asırların romantizmi bu iç âlemini kurtarmaya bir çabalayışdır. Ve hepsi de, şu meşhur yirminci asırla iflâsa uğramıştır. Bütün manevî kıymetler mekanik neticeler haline girmiştir. Doğruluk hesap makinesinin doğruluğudur; şeref, ancak hesabın kabul ettirdiği bir muameledir ve gene hesapla o muameleden vazgeçilebilir. Adâlet, hak: ancak kuvvet barometresinin ibresiyle meydana çıkan bir fizik meselesidir.

Yani: yirminci asrın, şu karışık cemiyetleri gibi korkunç kuvvetleri, ayakta tutacak ne kadar «moral» ve «sprituel» (ahlâkî ve ruhî) ölçü varsa hepsi ustanın elinde bir hesap, bir fizik işi kalıbına girmiştir.

1938 de Kopenhag'a vardığımız sabah; İstanbul'daki mümessilin mektubu ve daha önceki müracaatımızla, tanınmış bir otelde yerimizi hazırlanmış telâkki ediyorduk. Halbuki otel müdürü veya sahibi yerimizi daha fazla kalması muhtemel bir İngiliz ailesine bizi tamamiyle açıkta bırakmak pahasına... ayırmakta tereddüt etmemiş, bu hususdaki teessüfümüze de yalnız ticarî bir tebessümle mukabele göstermişti!

Ne gariptir ki çömezler arasında, ustanın bu sakat iç âlemine bakmayı günah saymak bir iytikat haline gelmiştir. Bu sakatlık hakkında hattâ imâda bulunanın dilini keserler! Bütün günah, bütün ayıp, bütün bozukluk çömezlere göre kendilerinde, kendi iptidâiliklerinde, kendi geriliklerinde ve bütün bunlara temel olan an'anedir.

Halbuki Mağripten Maşrıka kadar kaç cemiyet gördük ki Avrupa ve Amerika'nın mânevî istilâsına teslim olduktan sonra, sapından kopmuş kuru yapraklar mahşeri halinde döne döne, yükseliyoruz zannettikleri hava-

Levent Şahverdi Arşivi

dan çamurlara düşüp toprak oldular. Dehâ yetiştirmiyen, şaheser vermiyen cemiyetlere bakın: Bunlar ustaya tapan yeni putperestlerdir ki, kendi benliklerini zincire vurmuş veya boğmuş, bu yeni putperestliği kalın boya tabakaları gibi şuurlarının üstüne kalafatlamışlardır!.. Usta asırlardır bunlara bakmış, haz, gurur duymuştu.

Fakat usta bugün memnun değil! Çömezlerin iç âlemindeki yıkılış bugün, bir derecededir ki kendi kendilerine inanmamak sınırını aşmış bulunuyorlar. Şimdi ustanın değeri, ustanın kaderi tarihi değiştiren unsurların elinde didikleniyor. Ve çömezler buna iki şeyle mukabele ediyor: lâf ve yalan!

Usta kendi yoluna ölmedikleri, kendine yalan söyledikleri için çömezlerden memnun değil: Hiddet ve şiddet içinde! Kendi kendilerine inanmamak sınırını aşıp, ustaya da inanmazlık göstermekte bulunanlar, bu hiddete karşı hayret içindeler: Asırlardır usta, kendilerine lâf ve yalandan başka ne getirmiş, ne öğretmişti? Bütün dünya çömezleri, sadece bizim Selçuk, Osmanlı tarihi boyunca akıp gelen Haçlı sellerine baskınlar; Rusya'nın, Avusturya'nın, Venedik'in bize revâ gördüğü arkadan vuruşları seyretsinler; 93 seferini, Balkan Harbini, 1914 ü, İstiklâl Harbimizin bütün suykastlerini gözönüne getirsinler: Avrupa veya Amerika'nın ne getirdiğini, ne öğrettiğini görürler. Ondan sonra höküm versinler.

Fikretin dediği gibi:

«Kizbe yalnız riya ve humk ağlar!»

Levent Şahverdi Arşivi

«MAHREC-İ AKLÂM»

Aslan payı, barbar kavimlerde, iptidaî cemiyetlerde fâtihindir, şefindir.

Mutlakiyetin tasallutu devam ettiği; monarşinin mukaddes bir gasp halinde derinleştiği devirlerde eksik olan ne fütuhâttır, ne ilimdir, ne san'attır, ne de refahtır! Bütün bunlar, cemiyette bir saadet halinde devam ettiği zaman da monarşi, mutlakiyet bir belâdır; çünkü söylediğimiz fütuhat, ilim, sanat, refah.. tek kişinin veya o tek kişiye satılmış bir gurubun keyfine, isteğine tâbidir.

Barbar kavimlerle iptidaî cemiyetlerdeki monarşinin, mutlakiyetin mel'unluğu şuradadır: Bütün cemiyeti bir sürü haline indirmekte ve insan kütlesini idare ettikleri için değer, kudret alanlar bizzat o cemiyette üstün hale gelmektedir. Böyle idarelerde millet, idare edenler içindir. İdare eden, idare ettiği için, ancak iyi idare ettiği zaman ve mekân içinde itaat edilen vasıta olmaktan çıkmış, gâye haline yükseltilmiştir.

Milletin idare edene âlet kılınışının siyasî neticesi: teklere, azlıklara, onların keyfine, hevesine mahkûmluktur. Böyle bir idarenin psikolojik neticesi: cemiyette bir nevi tevekkülün, hususî bir nevi tenbellik halinde kökleşmesi; herkesin - bir zamanlar Allaha ısmarladığı - kendi işini, kendi vazifesini.. - kendini idare edenin düşünmesine ısmarlıyarak bir makina uygunculuğu ile her yapılana boyun eğmeğe alışması; böylece, cemiyetin fertle-

Levent Şahverdi Arşivi

rinde her türlü mes'uliyet, teşebbüs, her türlü çarpışma kaabiliyetinin kısırlaşıp nihayet.. sönmesidir!

Kendini idare edenlerin azmine, seviyesine, kültürüne, insanlığına göre makineleşme, süreleşme derecesi belli olan cemiyetin kendi kendini düşünmesi, şahsiyetler yetiştirmesi bahse girmez. Artık herşey idareyi temsil eden kuvvetin keyfini, zevkini devam ettirecek vasıtalar, yâni hökûmetin «kalemlerine kâtipler» yetiştirecektir. İster mektep, ister üniversite, ister fabrika, ister hayır ve şefkat müessesesi olsun, herşey artık «kalem = bureau» dir. Böyle bir devlet isterse cihangir olsun, onun sinesinde herşey, er veya geç, bir «mahreci aklâm» olup kalacaktır.

Böyle bir cemiyette tek hiyerarşi vardır: Eşkiya ve köle hiyerarşisi! Tek hegemonya vardır: Bürokrasi!

Levent Şahverdi Arşivi

BUNLAR KİM?

Dopdolu bir gün geçirmişsiniz, ama yemekten sonra çalışmak zorundasınız. Kafanızla geçiniyorsunuz. Onun için gecenin sükûnunu sevinçle karşılıyor, yavrularınızı yatırdıktan sonra işe başlıyorsunuz. Saat 12 yi geçiyor. Şehrin bu arka sokakları derin derin soluyor; uykuya dalmıştır. Ankara düşünüyor ve dinleniyor dersiniz.

Birden sokağınızı garip sesler bürür. Bu ilkin size Sicilya'da yaz gecelerini, Sevil sokaklarında harp öncesi akşamlarını hatırlatan bir melez musiki teranesi gibi gelir. El armoniği, akordeon, mandolin sesleri arasında, ecnebi sefarethane şoförlerinin birleşip şu karşınızdaki Bomonti bahçesinden sonra sokağınızı da derbeder keyiflerine, geçici bir sahne yaptılar zannedersiniz.

Sesler pencerenizin önünde durur. Kesilen acemi sazların nağmesi yerine, körpe denecek hançerelerden çıkan Türkçe lâfızlar kulağınıza gelir. Bunlara lâfız diyorum, çünkü mânalarını anlayamadığınız, tuhaf bir argodur. Çoğunun uçları çiğnenmiş, yahut kesilmiştir. Sonra bu lâfızlar, bu körpe hançerlere verilemiyecek kadar kirlidir, lâübali imâlar serpmektedir!

Merakla, hayretle pencereye yaklaşır; gece yarısını geçmiş iken uyanık, demek «modern» (!) olan ses sahiplerine bakarsınız. Bu bakış size ilkin bir opera figüranlarının levhasını çizer gibidir:

Levent Şahverdi Arşivi

Hepsi de genç adamdır. Elektriğin dibinde, durmuşlardır. Musiki âletleri boyunlarına asılmıştır. Biryantinli olduğunu parlamasından anladığınız saçlar, İspanyol mevzûlu filimlerin kahramanlarına yakışan şakak zülüfleriyle karakterlenmiştir. Bıyıklar da öyle... Çeketler, boğa güreşçisine yakışır bir çepken haline girmiş pantolonlar vaktiyle İstanbul sokaklarını tiksintiye boğan tulumbacı sululuğu ile ayakkaplarının tabanını yalamaktadır. Kollarında çok nazlı, altın yahut gümüş zincirlerin halkalandığını elektrik size açıkça aksettirmektedir.

Onlar, değil yalnız size, bütün bir şehre kıymet vermiyen küstahlıklariyle tekrar garip sesli, orkestraması yaygaralarına başlar; kelime denmiyecek lâfız döküntüleriyle sokağınızı ve kulağınızı kirletmekte devam eder.

Bu Türk sokağında, herkesin dinlendiği yahut çalıştığı bu gece yarılarından sonra, hayatınıza musallat olan; bunun için ne bekçinin, ne polisin, ne belediyenin... müdahalesine uğramıyan; Türkçeleri bozuk, kıyafetleri bozuk, hangi diyara özendiklerini bilmediğiniz bu garip ve beleş mızıkacı bozuntuları karşısında hayretle, tiksinti ile, kendi kendinize sorarsınız: Bunlar kim?

*
**

Yolcusunuz. Bir işle, kendi mesuliyetiniz altındaki bir vasıtadasınız. Meşhur, yeni mahallelerden birisine mensup bir tanıdığınız çıkar; gideceğiniz yere birlikte götürülmesini rica eder. Arabanız müsaittir, kibar giyili, nazik yüzlü insan hiç de zararlı gözükmemektedir. Alırsınız, yola koyulursunuz. Biraz sonra kibar giyili, nazik yüzlü misafir, yarı güler, yarı mahçup: «Burasını pek rüzgâr tutuyor, der, ben de pek hassâsım. Acaba yerleri değişsek? Lûtfetmiş olursunuz?»

Misafiriniz sizin rüzgâra dayanmıyan yapıdaki vü-

Levent Şahverdi Arşivi

cudunuzun geçirdiği hastane macerasını çoktan biliyor. Fakat teklifi yapmaktan çekinmemiştir. E.. misafirdir, dersiniz, yerinizi verirsiniz. O da enine boyuna oraya yerleşir.

Yolda şoförünüze iltifatlar eyler. Aylığını sorar, bu aylıkla böyle bir mahir insanın nasıl çalıştığına şaşar. Ankara'ya dönünce bu aylık işi için kendisini görmesini söyler. Şoförünüz iyi adamdır, ama primitiftir. Bu kibar yüzlü misafirinizin alâkası, vâdi onu büyülemiştir; okadar ki az sonra misafiriniz, reyini almağa lüzum görmeden arabanın dilediği yerde durmasını, sür'atinin kendi arzusuna göre azaltıp çoğaltmasını emretmeğe başladığı zaman şoför, kuzu gibi, siz yokmuşsunuz gibi itaat eder. Programınız altüst olmuştur. Yıllardır kurduğunuz disiplin silinmiştir.

İleride bir kasabaya varırsınız. Birden misafiriniz birisi ile selâmlaşır. Tatlı tatlı konuşurken öğrenir ki refikası, yavrusu ile birlikte o zat da, sizin gittiğiniz yere gitmektedir. Hep o meşhur, kibarlar mahallesinde oturan bu zata, misafiriniz reyinizi sormaya lüzum görmeden arabada hemen yer ayırır. Yeni aile sizi biraz daha köşeye iterek, gelir, yerleşir. Yeni gelen zatın bakışları ara sıra size çevrilir, sonra ahbabınınki ile birleşir, gülüşürler. Bu gülüşme ile size verilen hökmü sezersiniz: «Konduk! aldırma, sessiz zavallının biri!» der gibidirler.

Varılacak yere varırsınız. Resmî sıfatınız bir takım dostların sizi aramasına, yerleşmeniz için hazırlık yapılmasına sebep olmuştur. Geniş bir «oh» çekmek üzeresiniz. Sizi arsızca sömürenlerden kurtuluyorsunuz demektir. Fakat bakarsınız ki misafiriniz, sizi karşılıyanlarla, -sizin gölgenizde- münasebete girişmiştir. Kendisinin de, misafirinin de (mâaile), size ayrılan yerde kalması için, mâsum ve nazik dostlarınızı tedbir almağa zorlamıştır. Hayret ve tiksinti ile ağzınız açıldığı sırada

Levent Şahverdi Arşivi

misafiriniz, gine yarı güler, yarı mahcup edası ile sızlanır: «Dışarıdaki vaziyeti biliyorsun; otelde yatılmaz, ne yaparsın, gemisini kurtaran kaptan! Hele şu geceyi geçirelim de, Allah kerim!»

Ve sizin cevabınızı bile almadan, karşılıyanları da arabanıza yerleştirerek, şoförünüze hareket emrini verir. İskandal çıkaramazsınız ya?. Herkes ne der? Zavallı dostlarınızı kötü bir manzaradan korumak için dişinizi sıkmak şarttır.

Varılacak yerde, dostlarınızla iki teşekkür ve minnet kelimesi konuşurken, «gemisini kurtaran kaptan» yukarıdan inmiştir. Her şeyi hallettiğini söyler. Sizi karşılıyanlar sizi yormadan, her işi halleden bu cana yakın! dosta bir nevi saygı ile hayrandır. Yukarı çıkarsınız, görürsünüz ki size ayrılan iyice yeri misafiriniz, kendisiyle ötekiler arasında bölmüştür. Eh.. şimdi, herkesin yanında, kendi nefsiniz için «çoluk çocuğun» rahatını bozamazsınız ya?. Boyununuzu büker, yerinize sinersiniz.

İşte o sırada; yıkanmış, pijamasının ipekleri içinde, çevresindekilere «kibar insan! cana yakın insan!» dedirten «kaptan» misafiriniz, neşeli neşeli gelir. Kendisine tiksinti ile baktığınıza bir cevapmış gibi: «Görüyorsunuz ya, der, ben hiç açıkta kalmam! Açıkgöz olmak, keçesini sudan çıkarmak lâzım; saygı, sıra, hatır sayma hep boştur. İnsan ekmeğini böyle, benim gibi, taştan çıkarmalı; herkesle ahbap görünmeli, çıkarına bakmalı, köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı demeli... Unutma iki gözüm: dedemin Bulgar olması boşuna değildir! Biz her zaman gemimizi kurtaran kaptanlarız.»

Kendisine, bu söylediklerinin değersiz, hamalca söylenmiş lâflar olduğunu; şimdiye kadar yaptıklarının yalnız şu mühim temele: yüzsüzlüğe dayandığını, şeref denen ve insanı hayvandan ayıran fârikadan vazgeçtikten sonra, herkesin bu türlü «mazhariyetlere» erebileceğini;

Levent Şahverdi Arşivi

bilhassa burada kalmak istemesiyle, sizin adınıza geniş bir «suyistimâl yapıp» yaptırdığını, hiddetle söylersiniz.

Birden kuzu kurt olmuştur. İnce ve pembe yüz bir tilkinin hâin, şerir simasını almıştır. Tanıdığınız pususundan çıkmıştır: «Ya! der, demek bir de ahlâksız, vatan hâini olduk? Suçumuz da şu ilin malı olan arabada bir köşeye sığınıp gelmek; şu, beytülmâlin olan yerde başımızı bir gececik sokacak yer bulmaktır. Tevekkeli senin için geçimsiz, sert, başbelâsı demiyorlar. İnsan kırk yıllık ahbabına bunu yapınca, başkalarına neler etmez?»

O şerir çekilir gider ve siz kendi kendinize sorarsınız: Bunlar kim? Bir tek değil, bir düzine değil, kadını, erkeği, çoluk çocuğuyla, birbirine benziyen mahalleler meydana getiren bu tipler kim?.. Cenazede iskat toplayan; ölüde kefen soyan; leşte karga olan; arabanızda türkünüzü söyleyen; mesuliyeti size, nimeti kendisine aktaran ;herşeyi, herkesi kendine hizmet için varedilmiş bilen; hazıra konan; başkasının külfetinden, sırtından geçinmeyi zekânın fârikası sayan; ince görünüp sellülözden bir iç âlemi gezdiren, pembe yüzlü olup kuzguni ruh taşıyan; güzel giyinen, güzel kalan ve muhitini zifire bulayıp, ateşe atıp kendisi tarafsız, sulhçü gözüken; nerede mesuliyet varsa vebâdan kaçar gibi uzaklaşan; vatan, rejim, inkılâp kelimelerini yerine göre yafta, yerine göre pasta yapan; bu kelimelerden yaptığı türlü kıyafeti giyip değiştirerek yere, zamana uymakta eşsiz bir ustalık gösteren bu fırsat düşkünü yüzsüzler kim? nerenin malı? nerenin ithalât matahı? Hayat ölçümüzü, hayat anlayışımızı, yaşama üslûbumuzu bulandıran, kendi yaptıklarını zekânın hakkı olarak belirtmek için asıllarını ya Bulgar dölüne, ya Helen kanına, yahut herhangi bir azlığın soyuna çeken bu şeref, hayâ yankesicileri kimin tebaası, kimin talebesi, kimin dostu?..

Levent Şahverdi Arşivi

ALATURKA - ALAFRANGA

Bir garp kozmopolitliği bir de şark kozmopolitliği var. Birincisiyle Tanzimattan beri tanışıyoruz; ve onunla alay, daha o zamanda başlamıştır. Ahmet Hikmet'in «Yiğenim» monoloğu, Hüseyin Rahmi'nin «Şıpsevdi» adlı romanı bu alayların klâsikleşen misalleridir. Garp kozmopoliti ilk bakışta bir din düşmanı, hele bir müslümanlık düşmanı gibi kendini takdim eder. Bütün hayatı ise, mensup olduğu maşerî inkâr etmekle başlıyan bir kayıtsızlık, bir kararsızlık sergisidir. Milliyetin, târihî imkânlar, tarihî mukadderat üstüne temel kuran bir şuuraltı ve bir şuur olduğunu bilmez. Her fırsatta içinden kaçmağa, bağlarından kurtulmağa çalıştığı cemaatında o; hazır arayan hazıra konmak istiyen ve her şeyi emeksiz, her şeyi hemşerilerinin aleyhine istismar eden bir böcektir. Onu zamanın karikatürcüleri put kollu, dar pantollu, tek gözlüklü, ince uzun bastonlu; İstanbul'un veya İzmir'in şu veya bu salonunda hafif meşrep frenk kadınlarının birinden öbürüne yüz suyu dökerken gösterdiler. Böylece olgun milletleri yaratan esasların hiç birini bilip yapmaya niyeti olmadan onların dinlenmek, en kuvvetli hamleleri hazırlamak için kıymet verdikleri eğlenceleri hayatın biricik mihveri haline sokan gafillik örneği de meydana gelmiş oldu. Bu örnekler musikiyi öğrenmediler; musikinin ilerlemiş milletlerde nasıl olup da yükselmiş, cemiyetleri de beraber yükseltmiş olduğunu

Levent Şahverdi Arşivi

araştırmağı akıl bile etmediler. Memleketlerinde arayıp hasret çektikleri garp musikisi, yanlış bellenmiş, yanlışlarla dolu bir iki oynak hava oldu.

Ecnebi diller için yaptıkları, bundan başka olmadığı gibi, kadın hakkındaki düşünceleri, kadın için diledikleri de bunlara benzer. Onlar bu vatandaki insanların yarısı olan kadının vatandaş derecesine yükselmesi meselesine değil; düpedüz tabiata esir olan bir müptelânın iştahalarına memleketlerinde hasret çektiler. Garp milletlerinin esasından, mahiyetinden, zayıf ve kötü yerlerinden gaafil kalmak imtiyazını da her zaman alıkoydular.

Bu derde tutulmamak için çare: Bizdeki garp kozmopolitinin kendi toprağını, kendi cemiyetini tanıması; hayattaki istinadı, gayeyi, kuvveti kendi milletinde bulması idi.

Osmanlı İmparatorluğu gibi kendi kendinden habersiz, kendi özünü kendi yıkan, kozmopolit bir siyasî teşekkül içinde böyle bir ümide, böyle bir istinat noktası bulmağa kabiliyet yoktu.

«İki cami arasında kalmış beynamaz» olan, ne kendi milletine yâr, ne başka milletlere tâ içinden aşina bulunan garp kozmopolitine Anadolu'da kısaca «alafranga» derler. Bu sebeple de «alafranga» musiki, «alafranga» yemek denince, olgun milletlerin insanını coşturan böyük garp musikisi; temiz bir garp ailesinin kibar yemek tarzı, aile terbiyesi görmüş bir garp insanının zekâdan, zevkten doğan geyinişi değil; bulaşık; renksiz bir şey, bir mefhum kasdedilir. «Alafranga» örnek, hatta bize garp milletlerinden birinin millet örneğini veren, tanıtan, benimsetmek isteyen de olmamıştır.

O milletleri hiç bilmediğinden, tanımadığından, «alafranga»nın hasreti karmakarışık, elle tutulamaz bir şey için olup kalmıştır.

«İki cami arasında kalmış» başka bir «beynamaz»

Levent Şahverdi Arşivi

örneğimiz daha vardır. Bize tattırmak istediği çeşni, bizi benzetmek istediği örnek... garp kozmopolitininkinden daha az karmakarışık değildir amma bunu ötekinden ayıran esaslı fark meydandadır : «Şark kozmopoliti» deyeceğimiz bu örnek, Avrupa'nın, Amerika'nın her işte üstün olduğuna, üstün kalacağına «mintarafillâh» iytikat etmiş olmakla beraber, o milletlerden hiç bir şey alkat etmiş olmakla beraber, o milletlerden hiç bir şey olmamağı, hiç bir işte onlara benzememeği dinin esası zanneder. Garp kozmopolitinin tersine, şark kozmopoliti dinli görünmektedir. Fakat milletin karşısındaki vaziyeti - tıpkı öteki gibi - bilgisizlik, milletine ait esasları aşağı görmektir. Rahmetli Vefik Paşa, türkçeleştirdiği «Zor nikâh» piyesinde: «Sağ kulağım ilim dillerine, ecnebi dillerine, böyüklerin dillerine mahsustur; sol kulağım ise avama ana dilime mahsustur!» dedirttiği «allâme»lerle şark kozmopolitinin emsalsiz bir karikatürünü çizmiştir.

Hakikaten - tıpkı garp kozmopoliti gibi- şark kozmopoliti için, Anadolu'nun konuştuğu Türk Dili, hayatları «mintarafillâh» sefil geçmeğe mahkûm zavallıların beyan vasıtasıdır. Anadolu'da yaşıyan, hatta en kozmopolit tarihlerde bile milletlerin en böyüğü kadar iş yaptığı gizlenemiyen insanlar, Türk oldukları için ikinci derecededirler. Nasıl «allâme» olmak için Arapça, Acemce, Hintçe bilmek şart ise, mümtaz insan olmak için de Arap, Acem diyarından Hintten gelmek şarttır. (1) Hindistan, Arabistan veya Acemistandan gelen kılıksız dilencilerin bile Anadolu'da nasıl bir «aristokrasi» meydana getirdiğini; şark kozmopoliti olanlar tarafından nasıl

(1) Şair «Lâlî» nin macerasını hepimiz biliriz: Lâtifî tezkeresinde, 290. sayfada, yazdığı manzume ile uğradığı belâya yanıp yakılan şair, saraya girebilmek için Acemistandan geldiğini söylemiş, ikbale kavuşmuş. Sonra Tokatlı olduğu anlaşılınca ve yalnız bu sebeple, kapı dışarı edilmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

himaye ve rağbet gördüğünü yaşı altmışı bulan her memleket çocuğu hatırlar zannederim. Anadolu'nun bağrından fışkıran şiirler, musîki parçaları; bizim olduğu, bizim zekâmızdan, bizim gönlümüzden doğduğu için şark kozmopolitinin hakir gördüğü şeylerdir. Biliyorsunuz ki «türkü», Türk adı «kaba, obaş, bî idrak» hareketleriyle anıldığı devirlerde Anadolu'nun musikîsine, şiirine verilen sıfat iken «şarkı», Enderunun, sözde aristokratlarımız olan şark kozmopolitlerinin musikisi, şiiri olarak imtiyazlıydı. Arapça, Acemce basit bir gazel, sefîl bir kaside, bir şaheser gibi pâyeler almıştır.

Şark kozmopoliti bize ne yapmak istemiştir? Ona sorarsanız, sorabilseniz, size şu karşılığı verir sanırım : «Devri saadet insanı»! Olup biten işlere gözünü, gönlünü kapayan bu örnek, «devri saadet» hulyasile..., milletinin en temiz saadetlerine ya gem vurmuş, ya kayıtsız kalmıştır.

Şark kozmopolitine Anadolu'da sadece «alaturka» derler. Bu yüzdendir ki «alaturka» deyince Meriçten Ağrı dağına kadar genişleyen topraklardaki Türkün hayatı, Türkün zekâsı, Türkün zevki, Türkün sanatı değil, zaman zaman Türk İmparatorluklarının tebaası olmuş bulunan şark milletlerinin birbirine karıştırılmış âdetleri, telkinleri, bulanık zevkleri kasdedilir, «Alaturka» kıyafet Türk kıyafeti olmadığı gibi Arap, Acem, Hint kıyafeti de değildir; «alaturka» hareket ne Türk, ne Arap, ne Acem, ne Hint âdetine uymayan belki hepsinin en kötü, en lâubali en geri kalmış vasıflarına cevap veren muameledir.

Levent Şahverdi Arşivi

BİR KÖY KÖPEĞİ

Alişar höyüğüne gidiyoruz..

Otomobil Şefaatlı istasyonundan bizi alıp şimal doğuya götürüyor. Üç vadinin birleştiği noktada kurulan bu istasyon bir emmebasma tulumba gibi; içerlerin mahsulünü Anadolu'nun heryanına dağıtıyor. Güneşin akşam ışığı altında ilerledikçe, uzanan yalnız şu: ağaçsızlık!.. Zahire taşıyan eşekler, kağnılar sıra teşkil etmekte. Benekli koyun sürüleri, tiftik keçileri, otomobilin dev gibi ilerleyişinden, homurtusundan dehşete düşüyor, öteye beriye dağılıyorlar.

Kale yerleri, höyükler, kireçli tepeler.. Yorgun, umutsuz gibi serilen kuru vâdiler, onların dibinden utana utana sürünüp kaybolan minik sular... Kumlu bir yol halini almış sel yatakları. Nihayet hasta gözler gibi kirli, elemli evleriyle, yoisuz veya pis yollariyle tektük köyler!.. Bütün bu yalçın tabiat ve onun üstündeki hayat âlemi, bizim! Orta Anadolu'nun bu ıssızlığı bizim! Onların hepsinde, yetişmemize, bizimle yetişen gönlümüze âşina bir hal var. Ve bizi, işte bu hal sımsıkı sarıyor.

Orta Anadolu'nun bu yerlerinde köyler şimdi bir buğday mahşeri.. Tarlalarda güz hazırlıkları başlıyor. Sürülmüş toprak, istep yeşilliğinin fışkırdığı kucaktır. Bu evlekler hep yeşillik püskürecek; bu evlekler biraz sonra bozkırları buğday, arpa, yulaf başaklarından bir denize çevirecek; insana, bu çorak âlemin canlı olduğu-

Levent Şahverdi Arşivi

nu duyuracak, yeşilliğe dinlendirici rengini verecek..

Şu göçebe sürüleri, göçebelerin kıldan dokunmuş, böyük bir evi andıran köşeli, kalın çadırları; şimdi buraların ıssızlığı içinde biricik varlıklar gibi duruyor. Sonra otomobilimizle yarış eden, onu bir nevi merasimle kovalayıp yolcu eden çoban köpekleri, bu evlerin hem bekçisi, hem sesi sanılır.

Gerçekten; yolların toprağına karışacak kadar renksiz, ölü, seyrek köylerde bizi karşılayan ilk, bâzen tek şey: Köpek sesleri ve köpeklerdi.. Hele güneş battıktan sonra otomobilin iki yanında dakikalarca koşan bu gönüllü, köy bekçileri, cemaatin bünyesine yabancı herşeye fırlayan oklar gibi karanlığı, ıssızlığı parçalıyor gibiydiler. İstebin bu müthiş yalnızlığında, köpekler, mesafelerin bitmez yeknesaklığına sanki: «Burada da yaşayanlar var!» diyorlardı.

Alişar höyüğünün eteklerindeki hafriyat kampına epeyce geç vardık. Burada koşuşan köpeklere aldırmadık bile.. Uykudan uyanan işçilerle kampta bizi karşılayanların arasında köpekleri tabiî bir teşrifatçı gibi görüyorduk. Otomobili kovalarken aç kurtlara benzeyen köpekler makina durunca, şaşırıyor, duraklıyor; içinden inenlere dokunmak akıllarına gelmiyor gibi, bekleşiyorlardı. Fakat alışmadıkları kıyafet, alışmadıkları koku, ses karşısında bu duraklama birdenbire yeni hücumlara dönüveriyordu.

Kamp sahipleri bizi köpeklerin hücumundan kurtardılar. Vazifelerini yapan bu sadık mahlûklara darılmak aklımızdan geçmedi. Hattâ, onlarda, yadırgıyı seçen insiyak kuvveti bizi âdeta düşündürür gibi oldu. Sağlığı bütün kalan, kendinden olanla kendinden olmıyanı ayırt edebilen insiyak ne eyi şey!..

Yalnız; bizi önliyen mahlûklar arasında kara-beyaz alacası köpek, çok şaşılacak bir hal gösterdi. Orta boy-

Levent Şahverdi Arşivi

lu, eyi beslenmiş, çeneleri de pençeleri gibi kuvvetli olan bu mahlûk, öteki köpekler gibi havlayacak yerde yana çekilmiş, inenleri gözden geçiriyordu. Cinsi alelâde bir köy köpeği olmakla beraber, halinde, hareketinde tuhaf bir başkalık vardı. Böyük radyom lâmbalarının ışığıyla gündüze dönen avluda onun alaca fakat kımıldamayan varlığı; ne kadar aykırı düşmekte idi. Öteki köpekler ve misafirleri karşılayan insanların telâşı arasında, bu köpeğin susuşu hemen göze batıyordu.

Bizim ona baktığımızı gören kamp reisi gülerek takdim etti: «Aslan, kampın üç senedir en sadık bekçisi..»

Amerikalı dostların kılavuzluğu ile biz odalara girmek üzere yürüyünce «Aslan» yerinde kımıldandı, bize yaklaştı. Yanımızda kampın ve köpeğin sahibi bulunduğu için, «Aslan»'ın hepimizi teker teker koklamasına birşey demedik.

Tam hafriyat heyetinin odasına girmek üzere idik ki arkadaşımızda bir haykırma, bir fırlayış oldu. Biraz da şaşırarak arkamıza döndük. Geldiğimizden beri uslu uslu bizleri gözden geçiren alaca «Aslan», şoför muavini işini gören ameleden «Satılmış»'ı bacaklarından dişlemiş, bütün haykırışlara, vurmalara karşı bırakmıyordu. Sâkin köpek, yırtıcı bir kurt oluvermişti. Bu hal, bir köpeğin, rastgele bir yadırgıyı ısırmasından çok farklı bir şeydi. Çünkü «Aslan» bizim gibi ilk rasladığı yabancıları değil; hergün birarada bulunduğu bir köylüyü yaralıyordu. Bizzat kamp reisi «Satılmış»'ı kurtardı. «Aslan»ı epiyce döğdü, bizlerden af diledi.

İçeri girdik, yemeklerimizi muhitin taşkın neş'esine katılarak yedik. Gece yarısından sonra yatak odalarımızı gösteren dostlarımızın ardından avluya çıktığımızda, lâmbaların ışığında ilk gözüme çarpan «Aslan»ın - bize

Levent Şahverdi Arşivi

şimni çok sinsi görünen - gövdesi oldu. Kamp reisi neş'e ve alay dolu sesiyle:

«Korkmayın», dedi, bizim Aslan'ın şerri yalnız hemşerilerine, yalnız köylülere idi. O, kampa yabancı olanlara ürmek, onları korkutmak, onları kaçırmak suretiyle asıl bekçilik vazifesini yapmaktan ziyade, kendi işinde gücünde olan, tanıdığı insanlara, köylülere musallat oluyordu. «Aslan» kötülere, mütecavizlere cezalarını veren bir vefalı dosttan ziyade; arkasını zorlu bir derebeyine dayayarak muhitine belâ olan bir sonradan görme, fırsat düşkünü, ağaya benziyordu.

Hafriyat yerinde kaldığımız aylar içinde, gün geçmezdi ki «Aslan»ın bir vak'ası olmasın. İster yakın, ister uzak köylerden; ister kadın, ister erkek olsun; kampın içinden, yanından geçmek istiyen köylülerin, işçilerin en kötü düşmanı «Aslan»dı. Onun düşmanlığını gösterişinde tuttuğu yol, bizzat o düşmanlıktan daha bayağı idi. Kampın başka köpekleri bütün yadırgalara ürer, açıktan saldırırken, o, bir kenarda uslu uslu durur; gelen veya geçenleri süzerdi. Köylü yahut işçi olan yolcular, önünden emniyetle geçip ilerleyince bir yıldırım gibi sıçrar - ekseriyetle, çıplak, geyimsiz - bacaklarından birini dişlerdi. Ne dayak, ne koğmak onu bu sinsi, bu gaddar suykasttan vazgeçirememişti. «Aslan» bütün o alanlardaki köylerin tiksinerek, korkarak hatırladığı kara bir «hayâlet» haline girmişti. Onun dişlerinin yerini hâlâ eyi edemiyenler pek çoktu. Her köyde «Aslan»ın suykastına uğrayan bulunduğundan nereye gitsek onun kötü macerasından birisini dinlerdik.

İşin şaşılacak yanı dâima aynı idi: eyi geyimli, şehirliye benziyen ağalar onun şerrinden kurtuluyordu.. Hele pantolonlu, kıravatlı efendi veya beğleri «Aslan» hemen tanıyor; tanımakta zorluk çekerse - bize yaptığı gibi - onu bir koklama teftişinden geçirip seçiyordu. «As-

Levent Şahverdi Arşivi

lan» bunlara kuyruk sallamasını da pekeyi beceriyordu.

Biz bunları dinleyip gördükçe şaşırır kalırdık. O zaman kamp reisi ecnebi, yarı türkçesiyle, neşeli neşeli anlatırdı. Şu da anlattıklarından biridir:

«Geçenlerde böyük bir misafirimiz, muallimler ve birçak dostlarımız gelmişti. Onlarla birlikte yemeğe oturmuştuk. Ben böyük misafirimizin arzularını yakından anlayabilecek bir yerde idim. Misafirimiz buraya gelmekten çok memnun olduğunu anlatan ufak bir nutuk söylüyordu. Birdenbire sözü kesildi, eğildi, masanın altına baktı. Hemen ben de eğilip baktım. Bir de ne göreyim: Bizim «Aslan» masanın altında gine insanları koklamadan geçiriyordu. Dizlerinin arasında iri bir köpek görmek misafirlerimizi tiksindirmiş, ürkütmüştü. Ben «Aslan»ın meşhur aristokratik huyunu anlatarak kendilerini yatıştırdım, herkes de gülüştü.»

«Hakikaten misafirimiz kaldığı müddetçe «Aslan» onlar için tam bir bekçi kesilmişti. Fakat onlara hizmet eden dört zavallı köylüyü sinsi usulü ile yaralamaktan çekinmemişti. Bu sinsi hayvanı niçin tuttuğunu sorabilirsiniz. Onu çok koğduk, hem de çok uzaklara koğduk. O her defasında buraya gelmek yolunu buldu. Dövdük, ayaklarımıza süründü. Ne bileyim, bir yere kaçmıyor Onu öldüremem ya!..»

— «Peki, dedim; onun köylülere düşmanlığını ne ile izah ediyorsunuz?»

— «Ben bu düşmanlığı tabiî buluyorum. Köylüler köpeklerini o kadar dövüyorlar ki.. Bizim «Aslan» da vaktiyle köylülerin elinden kimbilir neler çekmiştir. Şimdi bizim himayemiz altında beslenip kaldıkça, kendine çektirenlerden öç alıyor. Ben başka izah yolu bulamıyorum.»

Hafriyat heyeti reisi olan ecnebinin bulamadığı izahı zamanla biz bulmuştuk.

Levent Şahverdi Arşivi

«Aslan» ecnebilerin yanında iyi lokma bulmuştu; midesini kolayca, eyice doldurma pahasına, hüviyetini değiştirmiş, «dejenere» oluvermişti. Bu köy köpeği, yabancılar yanında, yabancılar eliyle medenileşivermişti. Bundan sonra, ilk işi hemşerilerini aşağı görmek, eski efendilerini yadırgamak olmuş; yeni efendilerine benzemiyenlere karşı kör, yaman bir kin beslemiye başlamıştı.

Bu kin, bu hor görme kendisi tarafından tecavüz şeklinde açığa vuruldukça, köylülerin de ondan tiksinmesi, aynı zamanda korkması artmıştı. Köylüler «Aslan»a karşılık verdikçe, «Aslan»ın şerri katmerleşmişti.

Eyi geyimliler, daima kamp reisi, kamp adamları tarafından gezdirildiği için «Aslan»ın hücumuna uğramazlardı. Hattâ; uzun yıllar sadâkat göstermesini sevinerek, övünerek söyliyen efendileri önünde misafirlerin, köpeğe iltifat etmesi, onu sevmesi âdet olmuştu. «Aslan»ın da onlara, yaltaklanmalarla mukabele edişi pek tabiî idi. Bunlara rağmen kamp heyeti «Aslan»ın bir köy köpeği olduğunu, onu bayağı bulduğunu tekrarlamaktan vazgeçmiyordu. Yâni «Aslan», köyüne, köylüsüne hiyanetine, yeni efendilerine yaltaklanmasına rağmen, yabancılara yaranamamış, köy köpeği olduğunu unutturmamıştı.

Kamptan ayrılmazdan birkaç gün önce, yakındaki köylerin halkı «Aslan»ı bir nevi pusuya düşürmüştü. Öteki köy köpeklerine muamelesi, köylülere yaptığından farksız olan «Aslan»; köylülerin tertibi, kışkırtmasiyle, kendi benzerleri tarafından boğulmuştu. «Aslan»ın bu âkibeti, ecnebi efendilerini pek o kadar düşündürmedi. Fakat köylüler, işçiler; hüviyetini yitirmiş, yabancı eliyle yarı medenileşmiş, muhitine düşman kesilmiş olan köpeğin bu sonuna sevinmişlerdi.

Levent Şahverdi Arşivi

SOKAĞA DÜŞEN TİCARET

Sokağa düşen ticaret.. Göçebe ticaret.. Sabahın saat altısından gece yarısına kadar ayakta, sürünen, haykıran, yakanıza sarılan; ne evinizde ne sokakta size düşünme, dinlenme imkânı bırakan bu sokağa düşmüş ticaret!..

Anadolu'da komünizmi kurmak istiyenler, gelsin de memleketin bu en ileride sayılan vilâyetinde ticaretin uğradığı bu sefaleti görsünler... Sözde kapitalist olan Anadolu tüccarının, bu sokağa düşen, sokakta sürünen sermaye macerasına baksın, ve hülyalarının mânasızlığını anlasınlar!

Size, hemşehrilerim, «İstanbul böyük şehirdir..» demiştim. Herbirinin, toprağı ayrı, halkı ayrı, âdetleri ölçü ve dirhemi ayrı olan bu şehirde birbirine benzer tek şey var: sokak satıcısı!

Yâni sokağa düşen ticaret! Yâni memleketin sözde en ileri vilâyetinin bağrında geçen, Türk sermayesinin sürünen mâcerası!

Tüccar gûya en refahlı bir serbest meslek sahibidir, değil mi? İstanbul sokaklarında haykıran ve yakanıza sarılarak size zorla mal satan; satmak için yalvaran, yemin eden, tehdit eden, yalan söyliyen, aman Yarabbi!.. ille bu yalan söyliyen!.. satıcılar gösteriyor ki aldanıyorsunuz.

Bu satıcılar İstanbul halkına kolaylık ve ucuzluk ge-

Levent Şahverdi Arşivi

tiriyor zannedersiniz, değil mi? Ne gezer?.. Seyyar satıcılık, ayak satıcılığı alana ve satana tenbellik, ihmal, intizamsızlık, yalancılık, nihayet hastalık sirayet ettiren mel'un bir âdettir. Evinin önünden her an satıcının geçeceğine emin olan ev hanımının işini bir saat, bir program içinde yapması nasıl bir hayalse, aynı hanımın veya beyin bu yüzden yemek, çalışmak, yatmak hususunda ihmalci, intizamsız kalacağı o kadar meydanda! Belediyenin teftişinden tabiatiyle uzak ve âzade kalan bu göçebe ticaret nasıl hileye, yalana alışkın ise, bu yalanı, hileyi göre göre inanma kaabiliyetini yitiren halkın insıfsız, pazarlıkçı, sahtekâr olması o kadar tabiî!

Sıhhat ve idare ilminin mürakabesinden korkmıyan bu gemi azıya almış, fakat sürünen ticaretin en çürük, en katkılı, en şüpheli malları satması nasıl zarurî bir hakikatsa, bu belâya alışan diyarın sefaletten, hastalıktan kurtulmıyacağı o kadar kat'î bir netice!

Nihayet, vergi sistemi kuran bir hökûmetin bu seyyal, bu renksiz ticaret yüzünden zarara girmesi, aldanması ise bütün bu neticelerin şaheseri!..

Bu ayak satıcılığını sakın bizim bâzı yerlerimizde, Batı Avrupa'nın hemen her beldesindeki hal, pazar usuliyle kıyasetmeyiniz. Haller ve pazarlarda ne sây, ne sermaye, ne satan, ne alan bu çeşit hareketlerle sürünmez. Bu yerler iş bölümünün, intizam ve istikrarın, bir neticesidir ki, sade refah, kolaylık getirir.

Ayak satıcılığıyle sürünen insanları, sokaklarımızda «eskiler alayım!» diye diye «tekeden teleme çalabilen..» meşhur tabaka ile de kıyasetmeyiniz.. Bu mâceraya Anadolu'nun en saf, en gürbüz unsuru bir kapana tutulur gibi tutulmaktadır. Senelerce süren bu yalan dolan, bu sefalet sergüzeştinde haşrüneşir olarak köylerine, kasabalarına dönen bu cidden çalışkan, sabırlı memleket çocukları; gerçi kemerlerinde birkaç banknotla dönerler

Levent Şahverdi Arşivi

amma, dinç gidenlerin beli bükülmüş, genç gelenler kocamış, bakımsızlıktan ,dişlerinin kanını gıda yerine somurmaktan yüzlerinde renk, iliklerinde derman kalmamıştır. Memleketlerinden afif, temiz çıkmışlar, hilekâr, yalancı dönmüşlerdir.

Yeni bir iktisat peygamberi bekliyoruz. Bu peygamberin ilk işi millet haline gelen bu memleket halkının birliğine lâyık bir iş ve mal istikrarı kurmak olacak, ve şu sokağa düşen, göçebe ticaretini bir yere bağlamak, şüphesiz bu peygamberin ilk gazâsı olacak!..

Sokak satıcılığı.. memleketin sıhhatını, şerefini mezada çıkaran mel'un âdet!.. Hangi memleket çocuğu seni kaldıracak bu gazâya girişmez ki?..

Levent Şahverdi Arşivi

HASTAHANEDEN SESLER

I

Hastahaneyi eyi teftiş ve tetkik etmesini biliniz: Bütün bu milletin mekanizmasını. hüviyetini tanımış olursunuz.

Teftiş ve tetkiklerini cemiyet için, insanlık için temiz neticeler almak emeliyle yapanlar hastahaneyi bir hasta gözüyle görebilmelidir. Bilmelidirler ki: Hastahane, hastalar içindir ve onlar için olan bir şeyin onlara uygun, onlara şifa ve fayda getirir olup olmadığı asıl meseledir.

Bir mahpusun bir hasta olduğu herkesçe kabul edilmiştir. Fakat ne gariptir ki her hastahane bir mahpushane gibi idare edilmekten kurtulmamıştır.

Yalnız işret mi «Güheri âdemi temyize mihenk»tir? İnsanın «çırılçıplak çarmıha gerildiği» hastahane daha az mı insan karakterini meydana çıkarır?

İltimas; adâletsizliğin, güler yüz ve tatlı sözle hakkın, hakikî şefkatin yerini gaspetmesidir. Bu basit ahlâksızlık hastahanede bir kaatil kadar şenî, tahripçi oluyor.

Hastahanede en ufak şahsiyetin bile böyük, nüfuzlu, iyi görünmesi de gösterir ki cihanla aranızdaki nisbetler değişmiştir.

Radyodaki sanat nağmelerini asansör gürültüsüne kim tercih etmez? («Makinalaşmak» istiyenler müstesna!) Fakat bir hastahane ki, ameliyat geçiren, kan kusan

Levent Şahverdi Arşivi

hastasını, ilk devirdeki insanlar gibi zahmetlere sokarak yürütür, nakleder; ve sonra asansör yerine radyo takar! O, yıkılası bir simsar evidir.

II

Hastalık, bizi; işliyen, realize eden cemiyetin kadrosu dışına atmakla kalmaz; âdet, telâkki namına neler varsa üstümüzden onları ödünç bir elbise gibi atar. Ve biz, ilk insanlar gibi, tabiat kanunlariyle başbaşa kalırız: Çırılçıplak! Ayıp kalkar, şefkat mânasını kaybeder. Dert... Dert.. İnsanı hayvan yapar: yalnız kendine bakar, yalnız kendini düşünür.

Hastalıkta bir derece vardır ki insan madde halinden çıkmış; yalnız his, şuur kalmış gibidir. Veremlilerin niçin aşkla nefeslerini tükettiğini, onlar gibi kan kusmıyan, nereden bilecek?

Hastanın sinirleri kılıfından çıkan keskin bir hançer gibidir. Onu severseniz gazaplandırmayın. Fakat gazaplanırsa sakın kızıp kırılmayın: En geçici gazap hastanınkidir. Çünkü esası yoktur.

Her ziyaretçi cemiyetin kadrosu dışında kalan hastaya o böyük teşkilâtın bir selâmı, bir ihtarıdır. Bu sayededir ki hasta, hayatın ebediyen dışına atılmadığını, bir ihtiyat kuvveti halinde kaldığını, cemiyetin kendisine gine vazife vermiye hazır bulunduğunu.. sezer, bilir ve kuvvet bulur.

Hastaya çiçek getirin; bâzan yiyeceğe muhtaç veya müsait olamaz; fakat baharı, neşeyi, rengi hulâsa eden çiçeğe teşekkür etmiyecek azdır.

Eleğimsağma efsanesini yalnız şunlar hakikat haline sokarlar: Hastaya çiçek getirenler! Çirkinse güzelleşir, yabancıysa tanışır, düşmansa dost olur, nişanlıysa evlenirler!

Paraya düşman olursunuz: hastahanede! Fakat hiçbir

Levent Şahverdi Arşivi

yerde paraya oradaki kadar muhtaç değilsiniz!

III

Düşmanların en tehlikelisi hangisidir? Görünmiyen!.. Doktorun böyüklüğü işte burada: Nisbetsiz bir kuvvet önünde, zekâsıyle bütün insanlığı müdafaa eylemesinde!

Doktor! Düşmanların en müthişi olan görünmez düşmana: hastalığa karşı, insanlığın asıl müdafii sensin!

Bu vaziyetinle hangi kahraman senden böyüktür? Bu böyüklük siperisâika gibi, en böyük ve tehlikeli mesuliyetleri senin yakana tevcih eder, unutma!

Ne acı inkisardır ki bir tarzı umumide bugünün telâkkisi şudur! Avukatla Doktor felâketin ticaretini yapmakla geçinirler.

Doktor hastasına gösterdiği alâka ile karakterini de göstermiş olur.

Kibir herzaman boşluğun, hiçliğin kalkanıdır. Fakat doktorun kibrinde aşağılık, tehlikeli bir tecavüz de vardır.

Şefkatini kime saklıyorsun doktor? Hastana akıtmadığın bu pınar kapandıysa sen alelâde, makine denen demirden farklı mısın?

Simsar kelimesinde tıpkı bezirgân kelimesi gibi bir pespayelik gizlidir. Fakat bu kelimenin bayağılığı hiç bir zaman sıhhat kelimesiyle kullanıldığı zaman kadar tüyler ürpertmemiştir.

En bayağı düşmanlık nedir bilir misiniz? Doktörluğunu, şifa dilenen hastasına bir silâh gibi kullanan namerdin hareketi!

IV

Hastabakıcısını seçemiyen hastahane, Doktorunu daha işin başında mahkûm etmiş demektir: Pıçağı opera-

Levent Şahverdi Arşivi

tör kullanır, fakat onun zehrini temizliyen hastabakıcıdır. Bir ameliyatta neşteri vuran doktorsa, yarayı iyi eden hastabakıcıdır. İç hastalığını hekim anlar, fakat hastanın ölümü hastabakıcının elindedir.

Uhut faciasını bilirsiniz; kırk okçu bir boğazda, vaktinden önce ayrıldılar ve bütün bir ideal çökmek tehlikesine uğradı. Hastabakıcının vaziyeti aynıdır: Harpların en müthişi olan (doktor - hastalık) cidalinde şefinin yaptığını en ufak bir gafletiyle, cehaletiyle mahvedebilir!

Çirkinlik ne fazilettir ,ne de fazilet verir. Fakat bir hasta bakıcının güzel olmaktan evvel faziletli olmasını arayan doktor, hastasını mutlaka kurtarmıya azmetmiştir.

Aynı derecede hasta bakıcılardan birini tercih etmek lâzım gelse, en şefkatlisini seçerdim. Kalbsiz bir hastabakıcı bir makineden farksızdır. Halbuki insan kalbine kadın sezişine (intuition) bir hasta kadar muhtaç kim vardır?

V

Hastahane bir vatandan dışarıda mıdır? Bir vatanın müessesesi olan bu yerde bir vatan terbiyesini nasıl düşünmezsin doktor? Şefkata istinat ettireceğin bu terbiyeyi nasıl ihmal edersin?

(Personel)inize eyi bakınız. Kendilerinden şefkat, dikkat, fedakârlık beklediğimiz bu unsurlara şefkat, dikkat, fedakârlık göstermiyen hastahane ve doktor boşta dönen yaldızlı bir yalandır.

(Personel)in hırsız, gaddar olmaması senin elinde doktor! Onları aç, çıplak, yatacak yersiz, ilâçsız ve kontrolsuz bırakan: hırsızlık ve gadirden başka ne beklemeye haklıdır ki?

Levent Şahverdi Arşivi

İLİM - SAN'AT - POLİTİKA

Eski alışkanlıklardır gâliba; memleketimizde bir ilim adamı, bir san'at adamı Politika hakkında görüşünü, düşündüğünü söyledi mi, her yandan mırıltılar duyulur: «Hiç olur mu efendim? Herkes kendi alanında dolaşsın! İlim adamının siyasetle ne ilgisi var?» Hele bu ilim ve san'at adamı bizzat bir siyasî bir görüşe sahip olursa, belli bir dâvâ adamı gibi yaşar, düşünür, yazarsa; bu mırıltılar açıkça haykırışmaya, korkutmaya kadar varır: «Ne münasebet? Kendi mesleğinde yapacakları tükendi mi ki? Dünya kadar işi var, kalkmış politika yapıyor! Haris adam! Asın! Kesin şunu! Atın hapse şunu!»

Doğrudur: Bir takım ilim veya san'at adamları vardır ki ilmin, san'atın mensubudur; yoksa ilimde, san'atda kendilerini yaratıcı yapacak bir dâvânın sahibi değildirler. Bunlar bir kere girdikleri, yolunu yolağını öğrendikleri, kısaca; meslek edindikleri bu işlerde kalmış gitmişler; zamanla, bu işlerin dışında tek ihtiras beslemeyi düşünmemişlerdir. Yahut bu işler, onlara yaşamalarının amacı olan «rahat, kaygısız yaşama»yı bol bol sağlamaktadır ve bu kapıya böylece bağlanmışlardır. Bu türlü insanların politika yapması, politik hayata girmesi sadece felâkettir. Bu felâketi anlamak için politika hakkındaki tarifimizi yapalım:

Politika nedir? Politikayı kimler yapar? Veya kimler yapmalıdır?

Bir insan, mensup olduğu veya bağlandığı toplulu-

Levent Şahverdi Arşivi

ğun gidişi, yaşayışı için düşündükleri, diledikleri varsa; bu insan bu düşündüğünü, bu dilediğini gerçekleştirmek istiyorsa, politika yapıyor demektir. Ve ancak bu türlü bir insan politika yapabilir. Bir cemiyetin toplu yaşayışı, seviyesi gidişi üzerinde düşünüşü olmıyan, bu yolda gerçekleştireceği şeyler bulunmayan insanın bizim anladığımız yüksek mânasiyle - politika yapması hem lüzumsuzdur, hem imkân azdır. Bu türlü dâvâsı olmayanlar yapsa yapsa entrika yapar; şunun bunun yerinde, parasında, işinde gözü kalır ve onlara karşı kötülük yapar.

Demek ki mensup olduğu topluluk için dâvâsı bulunmayan, tatlı canından ve kaygısız yaşamaktan başka derdi, gâyesi olmayan; edindikleri mesleği ve san'atı, geçim vasıtası bilmekten ileri gitmemiş; yahut bu meslek ve bu san'atın dünyasından başka cemiyet ihtirası, mukaddes ihtiras tatmamış olanların politik hayata girmesi boştur, lüzumsuzdur. Hattâ zararlıdır. Çünkü bir yandan meslek veya san'atları yetişmiş bir işçisini yitirmektedir ki bu, umumî gidişin selâmeti aleyhinedir. Öteyandan, bu türlü insanlar, politika gibi hem çok dinamik, hem boyuna topluluğun saadetini hedef bilmesi gereken bir böyük uğraşma alanına kendi kaygısızlıklarını, yahut kendilerinin tek kaygısı olan rahat yaşama miskinliğini bilikte getireceklerdir. Böylece böyük millet dâvâlarını gerçekleştirme yolu, alanı olan politik hayat; köksüzlerin, derbederlerin, «mideperverân efendilerin» toplanma yeri haline girecektir. Böyle bir kerteye düşen politik hayatta, yukarıda söylendiği gibi, olsa olsa kıskançlıklar olabilir, yapılsa yapılsa entrikalar yapılabilir. Ve asıl topluluğun işi unutulup gider.

Bu türlü - yani topluluk için dâvâsı olmıyan - ilim, san'at adamının politikaya girmesi hiçbir yerde, hiç bir zaman felâketten başka birşey getirmemiştir. Bu bakım-

Levent Şahverdi Arşivi

dan yukarıdaki mırıltıları, korkutmaları, bu çeşit «günlük politikacılar» için yerinde bulduk.

Fakat, memleketimizde bugün bile; politik görüşü olan, hatta bir ayrı dünya görüşü bulunan ve insanları bu görüşe göre kahraman - miskin, iyi - kötü, faydalı - faydasız, böyük - küçük diye ayırmaktan çekinmeyen bilginlere, san'atkârlara karşı bir şüphe, bir nev'i ittiham havası vardır.

Bu bilginin, bu san'atkârın dünya görüşüne, politik görüşünün nev'ine karşı şüphe, itiraz yapılabilir. Amma bu türlü meslek adamının, bir dünya görüşü, bir politik görüş sahip olmasına karşı gelmeyi hiç bir zaman doğru bulamıyoruz. Tamamiyle tersine kendi milletlerini temel yapmayan; kendi milletlerini dünya içindeki milletlerin, nizamların karşısında veya arasında, bir düşünce sistemine temel yapmayan meslek adamının faydasından şüpheleniyoruz. İlim ve meslek hayatı; kendi mahiyetlerinden dolayı insanları alabildiğine ayırmaya ,insanlar arasında meslek rekabetleri, menfaat çatışmaları yaratmaya doğru gidiyor. İnsanları böyle parçalayan ve aslında son derece zorlu, tesirli olan meslek ve araştırma hayatı içinde; insanları toplayıcı unsurlara böyük önem vermek zorundayız. Meslek hayatı, bir insanı cemiyetin içinde parazit olmaktan kurtardığı; sistemli düşünüp görmeye alıştırdığı için şüphesiz ki örnek adamın vasıflarından biri de meslek adamı olmaktır. Amma dünyadaki bütün mesleklerin, bütün çabalamaların gâyesi insan, yani cemiyet insanı olduğunu unutmayanlar için herşeyin üstünde insanları düşünmek bize en gerekli, en verimli yol görünüyor.

Bu itibarladır ki; ilim ve san'at adamlarının arasında, hareket noktası olarak - insanlığın kendine en yakın, en reel parçası bulunan milletini alabilecek, bunu kendi-

Levent Şahverdi Arşivi

ne dâvâ yapabilecek kudrette olanlar (1) pekâlâ siyaset yapabilir, siyaset hayatına girebilir.

Fidyas, Perikles'in fırkasından olduğu için hor görülmemişti; bugün de onu aşağı görmek kimsenin aklından geçmez. Fidyas'ın tek hemşerisi yoktu ki, hocası yoktu ki, Atina'nın böyüklüğünü, üstünlüğünü dâvâ edinmemiş olsun! Rönesans'ın dev san'atkârlarından bir tanesi bile, sitelerinin üstünlüğünü hedef bilen politik düşünceden, politik görüşten mahrum değildi!

Bernar Şov'un dünyada tanınan değeri, onun politik bir dâvâ adamı olmasını önlemiyor. Arkeolojinin bugün en böyük çehrelerinden olan Gordon Çayld İngiltere'nin saadetini, böyüklüğünü hedef almaktan, bu hedefi en sol bir dâvâya dayamaktan çekinmiyor. Galiba gene bunun içindir ki atom bombasını, bütün milletlerin eline vermeyen bilginlere kimse kızmıyor. Gene bunun içindir ki Birleşik Amerika Devletlerinde dış işleri bakanı seçmek gerekince, serbest bir fabrika müdürü bu işe girmekten korkmuyor. Böyle bir politik sahanlığa, bir siyaset doruğuna çıkamayan ilim ve san'at adamı mutlaka küçük ve kötü olmaz. Amma, yaşadığımız dünya bu türlü uzmanlarını, bazen «ashâb-ı kehf» diye anar; çok kere de «dünya bostanını besleyen gübre» gibi kullanır.

«Siyasî terbiye» almış, kendisini bildiğimiz bu türlü yetişkin insanları aramızda çok görmek, bahtiyarlık olacaktır. Ancak bu türlü toplayıcı, çünkü topluluğa bağlı, toplumun saadetini hedef bilenlerdir ki milletleri karagünde, buhran gününde çözülmekten, «insanlık bostanına gübre» olmaktan kurtarır sanıyoruz.

---

(1) Kendi milletinden başkasının politikasını yapmayı, daha birçok zaman için kendimize gereksiz bir lüks sayabiliriz. Bizden başka milletin politikasını yapan, dâvasını — hem de birinci derecede — güdenler çoktur ki!

Levent Şahverdi Arşivi

TEHLİKE KAÇAKLARI

Renk renk boy boy insan tanırsınız. Kimi sarı, kimi ak, kimi dağınık, kimi kirli, kimi paktır. Muhakemenizin istiklâl kazanmadığı çocukluk, ilk gençlik anlarını bir yana bırakınız, hayatın ders verdiği, sizin o dersi anlıyabildiğiniz devirlerin bu renk renk, boy boy insanı üstünüzde, ömrünüzde çeşitli tesir bırakmıştır.

Bu tesirlerden hepsi de güzel, uygun olmayabilir. Kimisi kabadır, yanyana geçirdiğiniz zarurî vakitlerden ruhunuzda derin bir tiksinti kalmıştır. Kimisi Türkçeyi perişan eden bir kabalıkta konuşur; hareketleri, sözleri kadar lâubalidir, tasasızdır, her yeri kendinin çardağı zanneden küstahlıkla kalbi yıkar. Onlardan kulağınızda - huysuz dört ayaklının çiftesine benzeyen - bir gürültü çınlar durur. Gönlünüzde onların her hatırlanışı bir öksüzlük uyandırır.

Kimisi paranıza, kimisi sağlığına, kimisi herşeyden gerekli vaktinize, kimisi herşeye bedel şerefinize belâ olmuştur. Terbiyelisiniz, size alıngan adını takmıştır. Saygılısınız, kibirli diye dedikodunuzu yapmışlar. Vazifenize aşıksınız, onu yapar, yaptırır, bu yolda ileri geri bilmezsiniz; geçimsiz dikbaşlı iftirası ile muhitinizi zehirlemiştir. Herkesin hakkına hörmetiniz var, kendinizinkine de saygı beklersiniz, gösterilmezse karşılığını yaparsınız, disiplinsiz diye adınız çıkmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Kimisini bilirsiniz: «Karnı tok, sırtı pek!» tekerlemesiyle önüne gelene saldırır; kendisinden başkasını sırtından geçinen tufeyli gibi teşhire çalışır; herkese kıt zekâlı, ilimden nasipsiz, tuttukları yere lâyık olmayan kalpazanlar gibi bakar; buna karşı kendisinin çantasında dolaştırdığı tek beynelmilel kitabı yazdığını, beynelmilel olduğunu söyler, hürlük bahsinde Newyork'daki hürriyet heykelini söküp Türkiye'ye dikecek; hümanizm bahsinde Erestetalis hâkimle, Eflâtun hâkimi aramızda doğmadığından dolayı neredeyse çarmıha gerecek; hümanizm diline kem gözle bakanları bir beşinci kol ağası, yahut, bir nevi Türk Cezvitleri Cemiyetini kuran tehlikeli mürteciler gibi ateşe yakacak sertlikte ve tecavüzdedir. Hele ahlâk bahsinde; ne kadar demokrasi ne kadar sosyalizm âyeti varsı hepsini sıralayacak taassuptadır amma ne dünün, ne bugünün, ne yarının cemiyetlerinde hoş görülmeyen bütün iştihalara ilmini, şahsını alabildiğine açmakta örnektir; perversité denilen zaaf, onların geniş hür, insanca, ileri yaradılışlarına delil olarak ilân edilir. Halbuki siz onları sahiden âlim, sahiden memleket adamı, sahiden feragat örneği zannetmiş idiniz!

Kimisini bilirsiniz; yad ideolojilerin satın alınmış adamıdır ve böyle olarak memleketin içinde, dışında ün almıştır; şimdi size milliyet hocalığı yapmaktadır. Kimisini tanımışsınızdır dün birlikte bolşevik feryadu figanı yaptığı arkadaşını ele verdikten sonra şimdi hiyanetin meyvasını geğirerek göbeklenen, eski yoldaşını gördükçe başını çeviren bir fırsat düşkünüdür. Halbuki size vefâ, insanlık, karakter dersi vermekten utanmaz. Anadolu'dan tiksinir, ona geri bir müstemleke gibi bakar ama her yazısının boş kalıbına maske olan şatafatlı başlık «Toprak! Memleket! Anadolu! Dehâ! San'at, Enerji!» ile başlar!..

Levent Şahverdi Arşivi

Ne bileyim ben, hulâsa... Bu renk renk, boy boy insanın her birinde bir türlü ders almış, kırılmışsınızdır.

Fakat, bu cemiyet posalarının, bu sonradan görmelerin hiç birisi vakit vakit önünüze sokulmuş olan tehlike kaçaklarının ömrünüze, gönlünüze kattığı zehiri katmamış, size şu dünyayı zindan etmemiştir.

Tehlike kaçağı korkaktır ama her yerde, her zaman böbürlenirler, atar tutarlar.

Tehlike kaçağı tipini mektepte şikâyetçi, yahut fitverici fakat müdürün kapısı önünde sıvışıp giden olarak; yüksek tahsli hayatında - yani hayatın hürlüğü, efendiliği en çok tattırıp tatbik ettirdiği yaşta ve devrede - numara almaya kavuk sallayan, yahut tecavüzü, küstahlığı şahsiyet zanneden hilekâr olarak, memurluk hayatında «saat dolduran» ve «yangeldizm»in sırrına ermiş yahut mesuliyetten kaçan, mesuliyeti yanındakine yüklemesini bilen, yahut böyük bir değerin ayağına karpuz kabuğu koyan sahtekâr olarak; âmme hizmetine vakfedilecek mevkide, canbazhane müdürü gibi, çevresini eğlendirmekten başka şey düşünmeyen zevk dellâlı, her kalıba giren (=conformiste) olarak ve hepsini; bütün hayatlarınca kendinden yukarıdakine karşı köle, kendinden aşağıdakine karşı eşkıya olarak bulacaksınız. Onlar, serbest insanların seçerek edindiği dost ve hemşeri tipini dünyadan kaldıran, yerine fırsat düşkünü, mide ve kese esiri tipini koyanlardır.

Bir cemiyette tehlike kaçaklarının artması yalnız fertlerin yaşamasında kırıklıklar, umutsuzluklar yaratan facialar hazırlamakla kalmaz; bütün bir milletin ilerisini belirsizlik (indéterminisme) cellâdının eline teslim eder. O zaman cemiyette, vefâ, şeref, inan, doğruluk, çalışmaya ve iradeyle sebata güven gibi ne kadar müsbet

Levent Şahverdi Arşivi

değer varsa hepsi iki şeyle anılmaya başlar: «Budalalık! Gerilik!»

Böyle bir cemiyette ise değerler alt üst olmuştur; iyi, doğru, güzel diye müşterek şey kalmamıştır.

Tehlike kaçaklarının höküm sürdüğü cemiyette zekânın, vefânın, sebatın, hakiki çalışmanın... ya hicret etmesi, ya yok olması, ya muhite uyması, yahut şu rezilleşen dünyayı sahtekârların başına geçirmesinden başka yol kalmamıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

DOSTLUK ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Elinizden kaçan, yok olan veya azalan herşeye duyduğunuz hasret, şimdi dost ve dostluk içinde varlığınızı kavursa, göğündürse yeridir. Bugün kim yalanlanmadan, gerçek dostum var diyebilir?

Dostluk - tıpkı ahlâk, hukuk, san'at gibi - cemiyet insanının, cemiyet içinde gerçekleştirdiği realitedir. Yani tek insan için, dostluk bahis mevzuu olamaz.

Cemiyet adamında dostluk bir zaafla başlar. Zaten bütün sevgiler bir zaafın ifadesi değil midir? Sevenle sevileni bağlayan bu zaaf, galiba cemiyetlerdeki iç disiplinin (discipline intérinsèque de la société) yaratıcısıdır. Çünkü bu zaaf kendiliğinden bir hiyerarşi, bir sıra kurmakta, topluluğun kendiliğinden bir nizama kavuşmasını sağlamaktadır.

Dostluğu meydana getiren zaaf, san'atta gördüğümüz, kendini döküp boşaltma ihtiyacının belirttiği zaaf gibi, insanın yalnızlıktan korkma zaafıdır. «Dostluğa dâir...» okuduğum bir yazıda, bu korkunun iç yüzü oldukça güzel anlatılmıştı: «Dostluğun bittiği, olmadığı yerde; dış âlemin kıymet vermeğe değer bir şeyi bulunmadığına inandıran - insanlardan nefret ettiren - felsefesinin sınırı bulunur. Yalnızlığa giriş, kıymetleri yıkmakla başlar. Başlangıçta vahşi bir zevk ve gururla giriştiğiniz bu işin sonunda muazzam bir çölün ortasında

Levent Şahverdi Arşivi

korkunç ve yıkıcı bir iblisle: Kendinizle başbaşa kalırsınız! Bu yalnızlık çölü, deliliğe pek uzak değildir.»

Dost deyince etten kemikten, ihtiraslardan meydana gelmiş insanla, insanın münasebeti anlaşılır. İnsan dostu, çocuk dostu, hayvanlar dostu denen dostluklar aslında bir fikrin dostluğudur, bir insanın değil!

İlk insanın herşeyden korkan ve herşeye karşı kendini korumaya mecbur eden bitmez endişeleri, cemiyet insanını yıkar. Bütün benliğinizi eriten, bizi arı ve karınca ömrüne indiren bu endişeyle gözümüzü dört yana çevririz. Dost, bu emniyetsizlik, bu endişeler âleminde rastladığımız böyük kervansaraydır. Bu sığınakta insan, endişelerinden soyunur, almaya mecbur kaldığı tedbirlerin kirinden arınır. Denebilir ki dost, kendisine karşı ruhumuzun ve bütün yaradılışımızın çıplaklığı ile, olduğumuz gibi çıkabildiğimiz, karşısında korunmak için tedbire, silâha ihtiyaç duymadığımız, sözün kısası: Gerekirse teslim olduğumuz, gerekirse kayıtsızlığın bütün tadını tattığımız insandır. Bu, şu demektir ki dostluğun böyük unsuru. emniyet ve emniyeti doğuran inanç (itimat)dır.

Kinle, öfkeyle, minnetdarlıkla hattâ nefretle başlayan dostluklar vardır. Fakat hiçbir zaman dostluk kinle, nefretle, öfkeyle, minnetie sürüp gitmez. Bundan anlaşılır ki dostluk, sevgiye dayanır.

Nefret işinde herkesin bir tek nefreti olabilir ama, sevgi işinde böyle olmuyor. Anamı severim ve bu sevgi bir türlüdür. Karımı severim, bu sevgi apayrı bir çeşittir. Ana sevgisini yok etmek, varetmek pek te elimde değil. Sevgilimin sevgisini kararla, mantıkla ölçerek biçerek edinip bırakamam. Fakat dostun sevgisi aklımın, irademin işidir. Ve bu sevginin kaderi üzerinde hürriyetin, zamanın, düşüncenin, denemenin payı boydan boyadır. Bu itibarladır ki; cemiyet insanının, yani vazifesi

Levent Şahverdi Arşivi

olan, mesuliyeti olan, hakkı olan, hesap soran ve hesap veren insanın - bence asıl insanın - yarattığı böyük sevgi: Dostluktur. Söylediğim gibi, dostluk - tıpkı ahlâk, adalet, san'at gibi - yalnız ve yalnız cemiyet adamının yarattığı şeydir. Dağılmamış, insanlık ailesinde yerini; muvazenesini, saadetini yitirmemiş topluluklar, hemen mutlaka dostluklara dayananlardır. Bir cemiyette dost ve dostluk yaşamıyorsa anlayınız ki orada derin, çaresi henüz bulunmamış bir buhran vardır. Ve o topluluk ölesiye hastadır.

Dostluğun temeli sevgidir, dedim. Ama sevgi bile dostlukta bir sonuçtur. Bu sonucu kuran unsurlar nelerdir?

İlk böyük unsur yukarıda söylediğim, emniyet ve itimattır. İkinci böyük unsur; takdirdir. Hür, eşit insanlar arasındaki dostluk bir seçmedir. Şu kadar yahut şu kadar milyon insan arasında dost dediğim, dost diye bağlandığım insan, benim bu kadar kütle arasında beğenip seçtiğim - ve şüphesiz onun tarafından beğenilip seçildiğim... - insandır. Beğenmek, insanı insandan ayıran müsbet farkları görmek, insandaki meziyetleri, üstün yanları aklımıza, ruhumuza maletmek demektir.

Demek, dost, seçtiğimiz insandır ve takdir unsuruna bağlanır. Fakat bu takdiri kimler yapabilir? Dâvâsı, şu dünya için görüşü olmayanlar nasıl takdir edebilir? İki buçuk milyar içinde, dostluğuna güvenilmez denen insanların çoğu; dâvâsı, görüşü ve netice olarak karekteri olmıyanlardır. Hayatın bu yolda verdiği böyük nasihat şudur: Değersizlerin, karaktersizlerin dostluğundan çekininiz! Çünkü bu türlü «mahlûkattan» dost çıkmaz! Değersizin değersizle münasebeti dostluk değil, sürüdeki insiyak hayatının bir parçasıdır.

Dostluğun meydana gelmesinde, dostluğa temel verdiğimiz sevginin doğuşunda nasıl bir takım unsurlar var-

Levent Şahverdi Arşivi

sa, dostluğu sürüp gidebilmesinde de bir takım unsurlar var. Bu ikinci gurup unsurların başında tesamühü ve feragati buluyoruz. Dostluklar tesadüfle başlayabilir dedik. Doğru. Ama dostluk tesadüfle devam etmez. İnsan iradesi, insan aklı, insan isteği bu devamı sağlıyabilir. Bu demektir ki dostlukta mutlaka bir tesamüh örgüsü var.

Kul kusursuz olmaz! Dostluğu kuranların kusur işlemiyeceğini düşünmek safdillik olur. Dost da yanılır, dost da suç işler. Dosluğun sürüp gidebilmesi kabahatsizlikten değil tesamühdendir. Birbirini affetmesini bilmeyenler arasında dostluk doğmaz değil fakat yaşayamaz.

Bunu demekle, dostluk, bir kötülükler, suçlar âlemine dayanmalıdır kanaatini uyandırmıyorum değil mi? Taktirle sevgi ile başlayan dostluk; meziyetlere, eyiliklere, olgunluklara dayanıyor demektir. Gene böyle devam edebilmesi için dosttaki her suçu bir ayrılığın vesilesi yapmamak gerekir, diyorum. O suçu bir ayıp halinde dostumuza yerleşmiş görmek istemiyorsak, tesamühü başa almalıyız. Bir ağacı, sevdiğimiz bir çiçeği yetiştirmek için nelere katlanıyoruz! Dostluk gibi bir nimeti esirgemek, daha az sabra, emeğe mi mal olmalıdır?

Tesamüh... Bu aslında kendi benliğimizden, benliğimizin aman bilmez iddialarından, isteklerinden, ısrarlarından bir vaz geçmedir. Denebilir ki, hodbinliğin mitolojideki Narcisse gibi hep kendini seyretmenin, hep kendimize sapmanın esirliğinden, tahakkümünden kurtulmadıkça dost olamayız ve pek zor dost ediniriz.

Söz buraya gelince, menfaat unsuru ile dostluğu karşılaştırmaz farz olur. Menfaatin ilk şekli - demesi câizse: İlk mukaddes şekli - kendimizi koruma insiyakının gereklerini bilerek, düşünerek yerine getirdiğimiz işlere varır dayanır. Kendimizi korumak... Toplulukların ah-

Levent Şahverdi Arşivi

lâklılığını ilk kanunlaştıran dinler de ancak bunu gözetmiştir. İslâm dinindeki: «Zaruretler, sakınılması, yapılmaması gereken şeyleri mübah kılar!» sözü, bu gözetmenin bir örneği gibi alınabilir. Kendimizi korumak sınırı içinde kaldıkça yaptıklarımız, söylediklerimiz haklıdır, meşrudur. Ve dost hiç olmazsa bu haklı, bu meşrû sınıra saygı göstermelidir. Tesamüh yalnız itikat, yalnız düşünce yalnız âdet işlerinde değil; elbette kendini koruma sınırı içinde kalan öteki işlerde de hökmünü yürütmelidir. Dosttan bu kendini koruma sınırının dışında kalanı bırakması istenebilir ve dostun bunu vermesi benim feragat dediğim şeydir. Feragat bâzan - istenen şeyler, kendini koruma sınırı içindeki işlere kadar genişledikçe - fedakârlık denen fazileti doğur. Bununla beraber, fedakârlığı, bir dostluk temeli yapmak, onu fedakârlıktan çıkarmaktır. Bu itibarladır ki, tesamühün yanında dostluğun devam unsuru olan feragatı buluyoruz.

Dosttan, kendini korumaya yarıyan imkânları bırakmasını istememek, gene en basit dostluktur. Fakat bu sınırın dışında kalan, yaşama için bir çerez olan herşeyden vazgeçmeyi; yahut bu şeylerde müşterek inanlarımızla uyuşan yolu tutmayı isteyebiliriz. Hayat şunu gösteriyor ki, dostluğun ilk faciası bu isteklerimizle başlar. Dostluk ister, ama dost, bir isteneni veremiyecek kadar âdetlerine, çevresine düşkünlük içindedir. O zaman, dostumuzla olan münasebetlerimizde muvazilik, benzerlik yokolmuştur.

Meslek işinde, evlenmede olduğu gibi dostlukta da taktir ve seçme var deyince bir üç seçme arasında kader birliğini de koruyoruz demektir. Şunu söylemek istiyorum. Meslekte, evlenmede buhran olunca yani falan meslek için, yetişen ve yetiştirilen, hiç beklenmedik bir iş alanında karşımıza çıkınca; yani en normal bir temel olan evlenme durmuşsa veya tesadüfle kuruluyor, he-

Levent Şahverdi Arşivi

men bir tesadüfle de ortadan kalkıyorsa... bir topluluk normal yaşamayı bırakmış sayılır. Bunun gibi dostluktaki buhran da, dostluklardaki süresizlik de topluluğun iç hastalığını öyle meydana vurur. Dostluk yoksa dostluklar sürüp gidemiyorsa biliniz ki, o cemiyet hastadır. Devletlerle teklerin iç çatısını bir görmekten uzağım. Ama şunu tesbitten kendimi alamıyorum: Tekler arasında dostluk olmayınca nasıl o teklerin cemiyeti buhran içinde ise; cemiyetlerde görülen bu buhran, devletler arasındaki sevişmezliği, anlaşmazlığı belirtmiş olur. Buhran zamanlarında cemiyetlere bakınız: Hepsi birbirine düşmandır. Nasıl ki öyle anlarda, bizzat o cemiyetlerde, geniş bir sevgi, feragat, dostluk buhranı göze çarpar.

Dostluklar, tıpkı bir aşk gibi, ana - evlât sevgisi gibi soy, millet, sınır tanımaz. Ve bu insana çok garip görünse yeridir. Aşk, çocuk - ana sevgisi tabiatımıza dayandığı için; dostluk aklımızdan, irademizden kuvvet aldığı için! Dedik ya: Dostluk cemiyet insanının ve yalnız hür, eşit insanın gerçekleştirdiği mefhumdur. Bu itibarla soy, millet, sınır tanımaz ama, derece tanır.

Bu derecelerin en altında menfaate dayananlar bulunur. Köpük dostluklardır. En üstünde ise, aynı ideale gönül vermiş olanların dostluğu yer alır.

Aynı ideale gönül vermiş olanlar, yani dâvası olanlar dostluktan ayrılmaz mı? Ve insan dostu hakkında yanılmaz mı? Ah... hem nasıl ayrılır! Hem nasıl aldanır! Dâvâsı olan dost olur, tabiî. Fakat o hıyanet de edebilir.

Hiyanetin sebepleri insan kadar karışıktır. Yalnız hıyanetin unsurları, psikolojisi ne olursa olsun, şunu görmekteyiz ki, hürriyetin bulunmadığı cemiyetlerde, yahut cemiyetlerin böyük intikal devirlerinde, yahut eşitliğini, benzerliğini yani tecanüsünü yitirmiş bulunan alacalı cemiyetlerde hıyanet boldur. Hürriyetini yitirmiş topluluk-

Levent Şahverdi Arşivi

larda hıyanet, kendi ocağındadır ve sürekli dostluk demek olan vefa, mutlak bir iç hürriyeti, istiklâl ister.

Hür, eşit insan, kendisi gibi hür, kendisine eşit insanla dost olduğu içindir ki, hıyanet ve vefasızlık karşısında bütün insanlık aynı nefretle, lânetle titremiştir. Bir emir kulunun, bir kölenin ahlâksızlığı da, hıyaneti de bizi hayrete düşürmez. Hür dâvânın adamı bilir ki, hıyanetin mekanizması, ya köle derekesine düşmekle nefsinin menfaatını müşterek dâvânın, idealin zaferinden üstün tutmakla işlemeye başlar. Bununla beraber dâvâsının adamı kalan dost, vefasızı değil, hâini cezalandırır. Çünki vefasızlıkta, nihayet insanın insanı aldatması vardır; bu aldatışı ve bu aldanışı doğuran düşkünlüğü anlayıp bağışlayabilmek mümkündür. Gene bunun için, böyük dostların çok kere affettiğini görmek bizi şaşırtmaz. Fakat bir dâvâya hıyanet ederek dostunu arkadan vuranda, dostluğu çürüten bir kötü kast vardır ki, affetmek çok kere imkânsızdır.

Burada aydınlatılması gerekli nokta şudur: Bir dostluğa temel olan dâvânın, ideal sahibinde değişmeler görülebilir. O da dâvâya, o ideale karşı itikadı değiştiren ve böylece yeni bir dâvâya bağlanan insan pekâlâ görülebilir. Dost olan bu eski fikir arkadaşını ancak dostluğun derecesinden çıkarır; yoksa açıkça ideal değiştiren insana hainlik damgası vurmaz. Hain, bir ideali bırakan fakat bunu söylemiye cesaret edemiyen, bu bırakışını gizleyen, yeni bir ideale gönül vermeyen yahut bu yeni idealini de dostundan gizliyendir. Böylece yalan ve gizleme dostluğun iki korkunç zehiri gibi belirir. Entrikadan ileri gidemiyen, böylece yalana ve gizliliğe dayanan zamanımızın politikalarının dostlukları öldürmesi, dost tipini üretmemesi ve insanlığa zerre kadar faydalı olamaması bundandır.

Ataların «gözden ırak olan gönülden de ırak olur»

Levent Şahverdi Arşivi

sözü, dostluk bahsinede ayrı seviyelere işaret ediyor sanıyorum. Normal olarak; öğretimin, seyahatlerin, uzun zaman memleket değiştirmenin doğurduğu seviye farkları vardır. Bu farklar bir hıyanet değil bir zayıflama doğurabilir. Yetmemek, kâfi gelmemek, doyuramamak gibi sebeplere dayanan bir seviye değişiklikleri, dostlukta tabiî görülebilecek zayıflamayı yaratıyor. Bu türlü zayıflamalara hem çare bulunabiliyor, hem de dostun dosta karşı münasebetleri bir hıyanet, bir inkâr kertesine varmıyor.

«Düşenin dostu olmaz, hele bir yol düş de gör» sözünü de atalar boşuna söylememişler. Bu söz, «Dostluğa dair..» olan güzel yazıda okuduğum ve benim biraz önce seviye farkı için söylediklerimi genişletir bulduğum bir fikri, ataların da benimsediğini gösteriyor. Fikir şudur: İki dosttan birinin yaşama şartlarında beliriveren değişiklik, dostluklarına kötü âkıbetler hazırlıyor.

Bu hususta hayat şu sebepleri ileri sürmektedir: Menfaatleri çarpışanlarda ergeç anlayış, görüş, düşünüş ve nihayet yaşayış ayrılığı doğmaktadır. Anlayış, görüş, düşünüş ve nihayet yaşayıştaki benzerlik yahut muvazilik üzerine kurulabilen dostluğun bu ayrılıklara dayanması, tabiata uymaz.

Dünyamızla münasebetlerimizde, yaşama şartlarımızda meydana gelen değişiklik; karşılıklı talihimize, inandığımız prensiplere, geçim şartlarımıza, politik mevkie ait oluyor. Dostluğu yaşatan inanma, görme, yaşama benzerliğinden doğan değil, bunlardan güç alan muvazilikleri; servet, talih, inan, politik mevki farkları zehirliyor. Tecrübe ile bellidir ki, karakterli bir insanın kanaatında beliren samimî değişiklik, dostunu inkisara uğratsa da korkutmaz, tiksindirmez. Bundan başka, çalışılarak edinilen meşrû bir benzerlik de - dostlukları ne kadar değişik yaparsa yapsın - bir dostu ürkütmez. Fa-

Levent Şahverdi Arşivi

kat politik mevki farkı çok kere, gerçekten inanılan prensiplere dayanılmaktan ziyade, şahsiyetten kaybetme pahasına elde edildiği için olsa gerek - dostluklar üzerinde öldürücü tesir yapmaktadır .Politikayı çok kere, harcı âlem olan aşağı mânâsı ile ele alan şu dünyada, politik mevki farkı, pek seyrek olarak dostluğu zedelememiştir. Aynı zamanda hem zenginlikten ileri gelen küçümseme ayıbını, hem müşterek prensiplere inanmamaktan doğan yalanı ve gizlemeyi, hem en yakınına bile hökmetmek ihtirasından fışkıran âdiliği birleştirdiği için, politika mevki farkı öteki değişikliklerden daha yıkıcı oluyor. İktidar yerinin zevki, insanlığın tanıdığı iptilâların galiba en korkuncudur. Çünkü en şiddetlisi, en gâfili, netice olarak da en âdisi olarak görünüyor. Politikadaki yer, serbestçe alınmıyor da bir insan tarafından, bir gurup tarafından veriliyorsa bu mevki, oraya erişeni bütün insanca imtiyazlardan vaz geçiriyor. Böylece politik mevki - böyle cemiyetlerde - dostun köleliğe düşmesi, köpekleşmesiyle neticeleniyor. Bu düşkünlüğe rağmen, gene böyle cemiyetlerde politik mevki, yanımızda veya karşımızda fakat daha alt rütbelerdeki dostumuzu ufak, hafif, zavallı gösterebiliyor. Daha dün fikirlerine taptığımız, görüşlerini başkalarının üstünde bulduğumuz, her duygusunu insanca yüksekliğin pırlantası bildiğimiz dost; politik mevki farkı doğunca gözden düşüyor. Müşterek imtiyaz olan fakirlik yahut dostumuzun karakterine şahitlik ettiği için saygılarla andığımız bütün tahammüller, feragatlar yanımızda bayağılaşıyor ve birlikte, dünkü dostu gözünüzde küçültüyor, küçültyor, nihayet siliyor. Bize, eriştiğimiz yeri veren veya verenler topluluğun övünemiyeceği kadar düşük, kötü bile olsa, o yere varınca artık oradan utanmıyoruz. Tam tersine, bizden farklı bir hayat ve mevkide kalan dostumuzla utanıyor, onun dostluğunu unutmaya çalışıyoruz. Böyle anlarda,

Levent Şahverdi Arşivi

politik mevki veren mi, kendiniz mi daha alçalmışsınızdır pek belli olmuyor!

Bunun içindir ki - çok yanlış olarak - insanlara hükmetmek iptilâsı gibi beliren politik mevki; çok kere dostlukları kül eden bir hıyanet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bizi, başkalarına daha eyi, daha mükemmel hizmet etmeye yükseltecek olan bu imkân, bu yer; ne yapılır ki bütün devirlerde, benliğimize daha çok hizmet etmek, yani benliğimize daha çok esir olmak haline sokuyor veya düşürüyor.

İş, bu kerteye düştü mü, artık, yanından yükselerek, ferahlayarak, dünyayı güzel göstererek ayrıldığınız dost; bizi sıkmaya başlar. Hareketlerini kaba buluruz. Düşüncesi serttir, mutaassıptır. Konuşmaları sıkıcıdır. Onunla buluşmalarımız artık bize huzursuzluk, üzüntü vermektedir. Ve... ve... bu türlü buluşmadan sonra dostumuz için ilk dedikodu, ilk arkadan söyleyiş, ilk hiçe saymak başlamıştır.

Artık mevzûmuz bitmiştir, çünkü dostluk kalmamıştır!

Levent Şahverdi Arşivi

HİSAR VE İNSAN HARABESİ

Dün, topal dostumun, «gözlerinin içi gülen» bu serseri şâirin, aksak temposuna uyarak şehrin dışına çıktım. Batıda, heybetli bir gölge gibi, şehre çöken hisarı gördüm. Beraberce ona tırmandık.

Bugün şehirle kırın arasında bir bekçi gibi dikilen hisar, vaktiyle kıralları misafir eden, kırallara kafa tutan bir şövalye imiş. Bugün koyunlarını güden değneksiz bir çoban gibi sâkin, korkak duran bu duvarlar vaktiyle dinç kollarda ateş püskürür, kan boşaltırmış.

Duvarlar yer yer yenmiş, göçmüş.. İri bedenlerdeki göçmeler, ihtiyar bir kadının kovuk, morarmış, çürük dişleriyle dolu ağzına benziyor: kara ve karanlık!.

Bu çürük ve göçük bedenler, çirkinliklerinden utanıyormuş gibi, yeryer sarmaşıklarla sarılmış, kaplanmış. Bu koyu, sık, yeşil örtünün saklayamadığı yerler, garip, kanlı bir simaya benziyor.

Hisarın eteğinden dolanarak çıkıyorduk. Zamanın kemirdiği iki kapı, bir karikatüre dönmüş, içeride geniş bir avlu, solda yıkık odacıklar, karşı ilerimizde iri, dört köşe bir kulenin bize yol veren küçük bağrı.. O bağrı ağır ağır çiğnedik. Tepemizde kubbe olmaya özenen bir mimarlığın çizgileri çömelmiş gibiydi.

Geniş diğer bir boşluğa çıktık. Solumuzda bir çan kulesinin çatısı: delik deşik bir böğür gibi.. Kalın gövdeli duvarlar ufukları gösteren kitap sahifeleri gibi, yırtık ve kirli.

Levent Şahverdi Arşivi

Hisarın tahta, çürük kapısını ittik. Taştan, dönemeçli merdivenler toz içinde, parça parça olmuş. Her parça ayağımın altında, yassılan bir omuz gibi çöküyor, dönerek yükseliyordum. Bu harap, bu dağılmış basamaklar, seciyesiz insanların bedenine, vicdanına ne kadar benziyor!

İlk kat, biçimi farkedilmiyen bir oda.. Ne imiş, neye yaramış? Bilmem! Bugün ışıktan kaçan vebalı bir yüz gibi çirkin ve harap!

Üçüncü kat.. bir dama dönmüş.. Diğer katlar çökerek burayı bir taraçaya çevirmişler. Bu yüksek düzlükte birçok ağaçlar bitmiş.. Onların arasından ilerledik ve ufka bir kere daha baktık: Birçok yeşil renkler, batmaya hazırlanan güneşin yaladığı bir sima gibi, renkten renge giriyor; çukurlarda güneşin kıvılcımları, tozları ince nur taneleri gibi uzanıyor, titreşiyor. İnip çıkan şu ovalar, tarlada çalışıp dinlenen birçok renkli elbise giyen bir kadına benziyorlar.

Hisarın dördüncü katında bizzat kule bedenlerini görebiliyordum. Çiğneye çiğneye tepesine çıktığım bu bedenler; yeşil elbiseleri, güneşin baygın ışığından süzülmüş maskeleriyle, ne dinç, ne sağlam, ne heybetli idiler! Her biri, yaralı, civan bir şövalyenin tunçtan beline benziyordu. Şu iri, geniş duvarlar, muhakkak o şövalyenin kemiklerinden örtülmüştü: Süngere dönmüş, delikdeşik taşlarının göğsünde, sanki bir hayâl olmuş o cesaretlerin ruhu yaşıyordu!

Ova, ayaklarımın altında daha baygın, daha sönük yaklaşıyor; tâ uzaklardan deniz göz kırpıyor... Şehir mânasız kıvrımlariyle, sevimsiz bir yılanın büklümünü, bayağılığını hatırlatıyor. Yalnız muhteşem, kudretli yaşayan: şu kule harabesi, geçmişin şu artığı!

Çok düşünceli indim. Yukarı çıkan genç kızlara bir

Levent Şahverdi Arşivi

böcek kadar bile ehemmiyet vermediğimi hayretle düşünüyorum.

Kapıda iki büklüm bir cisim; bir değneğin üstünde ilerliyordu. İlkin, şu harabenin perişan, harap ruhunun - cinler, şeytanlar yardımıyla bindiği bir nevi hayvan üstünde - bana musallat oluyor sandım. Baktım ki bu, sakallı, bıyıklı, yüzü sarkık ve lime lime bir ihtiyar kadındır! Ağzı, şu göçük ve karanlık kale bedenlerinden daha boş ve kirli; gözü şu kulelerin ince yarıklı gözlerinden daha fersiz daha karanlık, daha kirpiksiz; dudakları şu duvarların, katı ve sıyırık etlerinden daha cansız, daha kuru; elleri.. - oh! o müthiş elleri.. - şu duvarlarda biten tufeyli değneklerden daha odun ve dikenli.. bir kadın! bir insan.. bir insan harabesi!

Evet, bir insan harabesi! Sözler ağzından iğrenç bir köpük halinde düşen; elinde dayandığı değnek bir sihirbaz asâsı kadar gözlere korkunç görünen; şefkati mânasız, lâfı kıymetsiz, tenine dokunulamaz, vücudu elbisesi gibi kirli, konuşulamaz, sevilemez, hattâ hattâ acınamaz, güvenilemez bir mahlûk, bir mahlûk artığı, bir artıklar harabesi!

Ovaların yaltaklanan taze göğsüne basıp dikelen, kanlı mahmuzlu, dev gibi bir şövalyeye benziyen, bana heybet, hâtıra, ders veren şu hisar harabesiyle şu insan harabesinin mânasız, kıymetsiz hâtırası, manzarası önünde parça parça oldum.

Budha; bu müthiş devrin, bu felâketli devrin; ihtiyarlığın ıztırabını duyan ilk ve en eyi duyan peygamber olmuştu.

Beynimde ıztırap; otlara uzandım. Şu yeşil renkler sadece tabiatın zaferini, gençliğini söylüyordu. Şu güneş sadece tabiata vaitler yapıyordu. Şu kuşların neşesinde ancak tabiat vardı. Biz, insanlar hep fâni, hep geçici bir süstük.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu sırada ağaçların arasında birbirine sarılan iki çift kol gördüm: Birbirine yaslanan iki başın, birbirini öpen dudakların muhafızı olan dört kol! Dikkat ettim: Bastonunu yere fırlatan benim topal ve heyecanlı dostum, kendisini bulan gözlüklü karısiyle öpüşüyordu. Fakat ne istekle, fakat ne arzuyla Yarabbi! Bu dudaklar fanilikten habersiz, bu kollar ölümden habersiz, bu yanaklar ihtiyarlıktan habersiz, birbirini arıyor, kendilerini birbirine veriyordu. Ne yıkık hisarın perişan bakiyesi, ne insan harabesinin acıklı encamı.. hiç birisi, ihtirasla, aşkla birbirine yapışan şu tene, şu ruha tesir etmiyordu.

Demek bizi fânilikten kurtaran gine bizdik? Demek bize bir an içinde ebediyetin zevkini, gururunu gine bizden olan şu kadın veriyordu? Ve yıkılan kulenin, eskiyen insanların peşinden, insan nesline ölmez gençliğini, devamını vâdeden kevser - kiminin şehvet, kiminin aşk dediği bu kıymet biçilmez kaynak - işte şu iki kollu, iki bacaklı, biraz şiş karınlı, çift ve olgun memeli kadından fışkırıyordu?

Sevgiyi tebcil ettim, izdivacı takdis ettim: Fânîliğin en müthiş devresi olan ihtiyarlığı arkama atmıştım, eline beratı verilen bahtiyarlar gibi gülüyordum.

Levent Şahverdi Arşivi

ÇOCUK...

Ne kadar uzun ömürlü olursak olalım, sonunda ölürüz. Ne sevdiğimize doyacağız, ne yapacağımızı bitirebiliyoruz, ne düşündüklerimizin hepsine bir çehre verebiliyoruz. Kendimize ne kadar iyi bakarsak bakalım, gençliğimiz soluyor, gücümüz tükeniyor. Son nefesimiz gelince bakıyoruz ki ömrümüz ne kadar kısa; hasretlerimiz ne kadar çok ve yapacaklarımız meğer ne kadar eksik bırakılmış. Bu herkes için böyle. İçinde hasret, pişmanlık olmadan ölen kim var?

Tam bu sırada, oğlum haykırdı ve içeri girdi. O berrak ses içimdeki bütün sisleri yırttı. Onun parlak kara gözlerinde cıvıldaşan iştahtan, neş'eden sevinçten titredim: «İşte ölümü, ölümleri, faniliği yenen kuvvet! İşte bu, umut!» dedim.

Gerçekten de, bizler çocukla devam ediyoruz. Hepimizin kapısını çalacak faniliği, kerşeyden önce çocukla yeniyoruz. Yaptığımız veya yaptırdığımız bir ev, bir mâbet, bir saray var mıdır ki çocuğumuz kadar bizi aksettirsin? İstanbul'daki Beyazıt camisi, Sultan Beyazıt'ın değil, mimar Hayrettin'indir. Beyazıt'ı devam ettiren Yavuzdur. Yavuz'u devam ettiren Kanunî olduğu gibi! Yaptığı böyük cami Mimar Hayrettin'i bize hatırlatıyor ama onu da devam ettiren çocuklarıdır. Eserinin onunla nisbeti çocuğunun kendine nesbetini andırdığı içindir.

Mâbet olsa olsa san'at adamını yaşatır. İnsanı yaşatan ancak, insan ufağı: Çocuktur!

Levent Şahverdi Arşivi

Sonra; herkes bir Sinan değildir. Arkasından herkes bir Süleymaniye bırakamaz. Halbuki bir Sinan için dahi, insan olarak devam etmek hasreti, yaptığı eserlerle değişmiş değildir. İnsanoğlunun ihtiraslarını asıl gerçekleştiren çocuktur. Çocuk, bizim yani insanın olduğu içindir ki onda biz ihtiraslarımızın ellenip ayaklandığını, dile geldiğini, hatta bizim diyemediklerimizi onun haykırdığını sanıyoruz. Bu bakımdan aile bizim en insanca yanımızı tamamlıyor. En insanca zaafımıza çare buluyor.

Alp Aslanla birlikte Malazgird'i görenler ne oldu? Kanuni devrinde yaşayanlardan kim kaldı? Üçüncü Selim devrinde yaşayanların hangisi bugüne kadar geldi? Hepsi şimdi toprak altındadır.

Fakat Türk Milleti yaşıyor! Biz kendimizi bin yılın kalın takvimindeki yaprakları açıp gelen insanları biliyoruz. Dünle o kadar biriz. Konuşulan dil birdir. Antropoloji vasıflarımızda köklü değişiklik yoktur. Bir topluluğu ötekinden ayıran anlayış, seviş, değer veriş dünümüzle bugünümüzde, böyük kütlelerde ayrılmaz. Dün ve bugün arasındaki bu köprüyü kuran, insan topluluğunu Hızır'ın ölmezlik çeşmesinden içirip ona devam etme, ölümü yenme imkânını veren, kısaca; bir yılın başını sonuna bağlayan şu takvim açısı sihirbaz, çocuktur. Bir vatanı vatan eden şeyler dünün çocukları tarafından yaratılmıştır .Bu vatanı vatan olarak sürüp getiren böyük kudreti hatırlama da yine bugünün çocuklariyle mümkündür.

Bütün anıtlar, saraylar, san'atlar, güzel veya çirkin fakat ölmeyen şeyler ancak onlara sahip olan çocuk, bunları duyan çocuk, bunlara «mirasım» diyen çocuk varsa yaşarlar. İnsanoğlunun, ölüm karşısındaki derin, değişmeyen endişesini, yok olma için duyduğu korkuyu önlemek için bulduğu herşey: Duâ, hayır, anıt, mezar, yazı, tarih... hepsi, onu devam ettiren, ona değer verdiren ne-

Levent Şahverdi Arşivi

sil bulundukça vardır. Nesil... Nesil dediğimiz bu gerçek, çocuktan başka neyle mümkündür?

Bu bilmeceyi insan, millet denen sürekli, iç ve dış kavramını bulmuş toplulukla çözüyor gibidir! İnsanoğlu, beğendiği, âşık olduğu, üstün bildiği, her türlü bağlarla bağlandığı varlıkları barındıran, bu varlıklara şekil veren, ömür veren imkânı, bütün bunlarla benliğini koruma emniyetini milletle gerçekleşmiş buluyor. Bir bakıma millet devam eden teklerin topluluğudur. Devam etmek... İşte bu imkân, teklere verilmeyen ölmezlik hakkını gerçekleştiren bu imtiyaz; metafizikten çekinen fakat ölmezliğe hasret çeken insanı kandırabilen tek şey. Bu tek şey ise çocuğun varlığına bağlı. Bu itibarladır ki, çocuğun üstüne titreyen, çocuğuna dünyayı feda eden ana ve babayı öfkelenmeden seyretmek istiyorum. İnsanı hayvanlaştıran, insan topluluğunu at karıncaları mahşerinden de aşağı düşüren hodbinlik belâsını; ancak çocuğa yönelince bağışlayabilmek mümkün. Çünkü insanoğlu, özlediği ebediliği işte bu mahcuplukda buluyor.

Levent Şahverdi Arşivi

BİR MEKTEP HÂTIRASI

İkinci sınıftık, amma heybetli bir sınıftık.

Mektep, geniş bir bahçenin kenarına uzanmıştı. «Uzanmıştı» diyorum; bir kat yapılması itibarile camiye; uzunluğu, yekpareliğine göre de kışlaya benzeyen, Sis'in (İptidai Mektebi)ne daha yakışıklı izah olmuş ki!..

1324 ten evvelki resmî binaların meşhur rengi hatırınızda mı? Mektebim işte o karantina rengine boyanmıştı. Yalnız köşe taşlarının bembeyaz kalması, bu yeni binaya cana yakın bir tazelik, bir revnak veriyordu.

40 metre uzunluğun ortasında, yegâne kapısı açılmıştı. Bu cümle kapısından girince küçük ve dört köşe, zemini taş döşeli bir aralık vardı ki sağlı sollu çivilenen tahtalarla raflar, gözler meydana getirilmiş ve çocukların ayakkabılarını koymaya ayrılmıştı. O zaman, tıpkı camiye girdiğimiz gibi, mektebe de ayakkabımızı çıkararak girerdik.

Bu aralığın binaya açılan iri kapısı, daima iri, kalın bir perde ile örtülürdü. Kışın soğuk rüzgâr nefeslerinden, yazın tozlarından içeriyi kurtarmak için, yorgana benziyen bu iri, kaba perdenin gördüğü hizmet cidden büyüktü.

Onu ve kapının mandalını kaldırıp içeri girince eni boyu beşer metre olan bir sofa bulurdunuz. Kapının tam karşısına gelen kısmına yerleştirilen süslü, yüksecik sedirli bir kerevit; bir dolap, iki rahle, sağlı sollu duvara asılmış, ayrı büyüklükte iki falaka, divitler, hokkalar,

Levent Şahverdi Arşivi

maktâlar.. buranın muallimlerin oturduğu divan olduğunu anlatırdı.

Kapıdan girince, divanın sağındaki böyük oda iptidai birinci sınıftı. İptidai birinci sınıf dediğime bakmayın: orada, şimdi ana mektebine verdiğimiz çocuklardan, lise altıncı sınıfın büyük çağda talebesine kadar her boyda çocuk okurdu. Divanın bulunduğu bu sofa kısmı - kapının sağına soluna konan sıralarla - iptidai üçüncü sınıf haline getirilmişti.

Divanın solundaki iri oda, bizim ikinci sınıftı.

Bizim sınıf cidden heybetliydi. Onbeş metre uzunluğunda, beş metre yüksekliğindeki geniş oda, ağzına kadar doluydu. İçimizde yedi sekiz yaşında tabiî tahsil yaşında memur çocuklarından, köylü, eşraf çocuklarına kadar her yaşta, her biçimde erkek talebeden başka birçok ta kız vardı. Bu, kız - erkek karışıklığının en ufak bir uygunsuzluk bile çıkarmadığını bugün düşününce şaştıkça şaşırıyorum.

İçeri girince, yüzlerce arı kovanından çıkabilecek bir inilti ortalığı kaplardı. Bu gürültü, sallanmalar, gezinmeler hoca girene kadar sürerdi. (Böyük Hoca) dediğimiz başmuallimin yalnız kapıda görünmesi; «Muallimi sâni» İsmail efendinin de kürsüsüne oturması her sesi keserdi. Birincisi gülmeyen, aman vermiyen sertliğiyle ödümüzü koparmıştı. İkincisi severdik.

Severdik, çünkü o Kur'an hocasıydı. İnci gibi bir yazısı vardı. Kalemlerimizi - kızmadan, darılmadan hep o güzelce açar; sarı, sevimli sakalında pürüzlerini giderirdi. Fakat onun yalnız bizim kalbimizi değil bütün memleketin gönlünü çelen sırrı, «Bilâli Habeşi»i gibi yanık, mâsum bir sesi oluşuydu.

Muallim girdi mi, sınıfın çavuşu «Bak!» diye bir kumanda verir, bütün talebe ayağa kalkardı. Kur'an hocası, Giritli böyük hoca gibi kusur aramaz; ceza verecek,

Levent Şahverdi Arşivi

can yakacak açık gözlülük göstermez; hattâ gürültü edenlere bakmazdı bile!.. Sis'in en sofisi olan rahmetlik babası gibi, sarı sakalını karıştırarak, gülümsiyerek kürsüye yönelirdi.

Kürsüye oturdu mu, talebe de yerine oturur. Kur'anlarını açar, beklerdi. Eğer yeniden ders verecekse çavuşun Kelâm-ı Kadîmini alır, biraz durur, sonra okumaya başlardı. Hepimiz nefes bile almazdık sanıyorum, ki sineklerin uçuşu işitilirdi. Onun sesine bilmem âşık mıydık? Lâkin İsmail efendinin okuduğu Kur'andan hakikaten Allahın sözü, Allahın sesi, Allahın heybet ve rahmeti dağılırdı. Onun için de ders vereceği gün dersane ramazan günlerinin camisi gibi, Allaha yakın olurdu.

Kendi bir iki kere okuyup içimize sindirince; aramızda sesi en iyi olanlara okuturdu. Yanlışları düzeltir; hele tecvit belâsını bize şekerli bir hap gibi, eziyetsiz hazmettirirdi.

Aramızdaki iyi seslilerden biri 54 Veliydi. Çocuklar ona «küçük hafız» derlerdi. Zengin bir manifaturacı olan babası kafasına, Veli'yi hafız yapmayı koymuştu. Memleketin tanınmış hafızlarından ders aldırır, kendisi arkasını bırakmaz, hocalara söyler, beş vakit namazını camide yanında kıldırır, apdestsiz gezerse çekişir, sabahın ihmalettiğini işitirse kırbaçla canını çıkarırdı. Bu yüzden, yavrusunun böyle eriyip ürkek, korkak sıska oluşuna dayanamıyarak kendine karşı gelen karısını bile bıraktığını o zaman söylerlerdi. Bu devamlı gayret neticesi Veli 13 yaşında olduğu halde, ramazanda mukabeleye bile çıkmaya başlamıştı.

Kur'an hocamız, diğer iyi sesliler gibi, Veli'yi de sever, ona da «ayrı bir gözle bakardı». Fakat Veli, hafızlarla çok düşüp kalktığından mıdır nedir; okurken hep dilini eğer büker; gerek okuyan, gerek dinliyen bir Türkün içini bulandıracak bir Arap gösterişine özenirdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Halbuki İsmail efendi, gırtlağını bozmıyan, yalancık şive yapmıyan, yapanları hoş görmiyen, Arap gibi okumayı lüzumsuz, sevimsiz bir taklit bilen bir Anadolu'luydu. «Ayın»ları çatlatanlara hemen söyler, «zal»ları peltek peltek çıkaranlara ters ters bakardı. Veli'nin okuyacağı zaman hepimiz meraklanırdır. Sesini beğendiğimiz bu hafız ufağı ile Kur'an hocasının arasında, uzun, hiddetli aynı zamanda gülünç bir mücadele geçmediği olmazdı.

Bir Cumartesiydi. İlk ders Kur'andı. Perşembeden ders verdiği için bu gün dinliyecekti. Tatlı tatlı girdi. İyi seslilerden, Bayram hocanın oğlu, onyedi yaşındaki Hayrettin dersi açtı. Çocuk su gibi biliyordu. Kırmızı renkli, güzel bir aferin aldı. Sonra Lâtif Hoca'nın oğlu İdris okudu. Dersi, masum, ilâhî bir musiki âhengiyle okuyordu. Sıra Veli'ye gelince, İsmail efendi kürsüden indi; on kişilik sıralardan birinin başında oturan küçük hafızın yanına geldi. Biz, âdet olduğu üzere, Veli'nin «ayın»ları çatlatan, «z»leri dilinde kubbe yaptıran, «ş»lara bir çağlıyan şırıltısı veren o meşhur «euzü»lerinden birini bekliyor; Kur'an hocasının gine - taklidini yaparak - onu bu huyundan vazgeçirmeye çalışacağını gözlüyorduk. Birkaç saniye geçip hiçbir ses çıkmayınca, yüzü geçen bütün talebenin gözü o sıraya çevrildi. O sırada şaşılacak bir hal oluyordu: Veli'nin dudakları oynuyor, fakat sesi çıkmıyordu. Çocuğun bağırmak için çabaladığını anlıyorduk: Yüzü kıpkırmızı kesilmiş, burnunun iki yanında terler birikiyor; gırtlağının damarları, mavi şerit gibi kabarıyordu.

Sınıfta müthiş bir sükût vardı. Umulmadık, anlaşılmadık bu halin karşısında sebebini anlamadığımız bir korkuya tutulmuş gibiydik. Bu moraran beniz, bu titreyen, âdeta çırpınan dudaklar, kanlı yaşlarla dolan, evinden uğrıyan ve Kur'anın üzerinden ayrılmıyan o gözler;

Levent Şahverdi Arşivi

nihayet, taş gibi donup talebesine bakakalan muallim.. Bize öyle bir tehlike hissi veriyordu ki neredeyse hep birden odadan kaçacak, deliler, çarpılmışlar gibi çığrışacaktık.

Tam o sırada hatırlaması hâlâ kanımı donduran bir çığlık koptu. İnsan sesine hiç benzemiyen, fakat tanıdığımız hayvanlardan da hiç birisinin haykırışına uymıyan bu korkunç feryadın arkasından Veli'nin sıra üstüne düştüğünü, etrafındaki çocukların hep birden bağırışarak kapıya koşuştuğunu gördüm. Hem birbirini kapıdan dışarıya itiyor, hem de «Veli'yi cin çarpmış! Uğramış.. Amanin..» feryadını koparıyorlardı.

Ne ders, ne dersane, ne İsmail efendi kalmıştı. Hepimiz peşimizden yüzlerce cin kovalıyormuş gibi, bağırarak, birbirimizi tepeliyerek kapıya, kapıdan kurtulmıya çalışıyorduk. Zannederim, İsmail efendi hep Veliyle uğraşıyor, bize bakmıyordu bile!..

Bizim sınıfın bu hücumu, bu firarı, bu dehşeti, muallimler divanında yıldırım tesiri yaptı. «Muallimi evvel» yani «Giridli hoca», iri patlak gözleri büsbütün böyümüş; korkudan sedirin üstüne ayağa kalkmış deli gibi bakıyor, elinde kırılmış sedef tesbihin herbiri bir yana yuvarlanan tanelerinden kalanlarını, farkında olmadan düşürüp duruyordu.

«Muallimi evvel»in bulunması âdet olan köşeye bakmak bizim öyle kökleşmiş bir âdetimizdi ki, bizi selâm vermek için (bu Giridli ve patlak gözlü, daha Türkçe konuşmasını bilmiyen hoca azması) bu âdete öyle alıştırmıştı ki, işte bu tehlikeli zamanda bile, bu kaçkaç arasında bile unutmamıştım.

Avluya çıkanlar bahçede beklemiyor; ellerinde ayakkabıları, evlerine, çarşıya doğru kaçıyorlardı.

Üç gün mektebe gidemedim. Çok fena sarsılmıştım.

Levent Şahverdi Arşivi

Ailem bu hâdisenin aslını öğrenmeye çalışırken ben çok fena nöbetler geçirmiştim.

Mektebe korka korka döndüm. Veli sınıfta yoktu. Çocuklar tamamdı. Hemen yanımdaki İdris'e küçük hafızı sordum. Elini dudaklarına götürdü, bir «sus!» işareti yaptı sonra kulağıma yavaşça «Veli deli oldu!» dedi.

Bir ay sonra babam haber verdi: Zavallı Veli'yi cinlerden kurtarmak için buradaki hocalar birşey yapamadıklarından, Kilis taraflarındaki «Bap» şeyhine götürmüşlerdi.

Levent Şahverdi Arşivi

İNMEYEN BAYRAK

Bu toprak için toprağa düşen
Çukurovalıların ruhuna.

1919 da, Adana, sıksık soyulan evleri, silâhsız ve şaşırmış halkıyle yekpare birşey olmuştu: Yetim!

Ömründe ilk defa böyle bir yabancı istilâ görüyor, ömründe ilk defa Devletinin kendinden - etin tırnaktan ayrılmasından daha müthiş bir azapla - ayrıldığına şâhit oluyordu. Anadolu'nun neferleri, asker kuvvetleri çekilmiş; şehir herhangi bir belâya, hücuma, tecavüze karşı, şaşkınlığı ve endişesiyle yapayalnız kalmıştır.

Ermeni ve Fransızdan mürekkep düşman daha girmemişti. Yüzyılların nefesi tepelerden şehre, nehre dökülüyor, denebilir ki höküm, hâkimiyet, efendilik bu nefeslerde bir eleğimsağma büyüsü gibi renklenerek yetim beldeyi sarıyordu. Bu yetimin başındaki bu tarih tâcı, gâsıplara - bir ehramın önünde mezar hırsızının korkusunu, endişesini veriyordu.

Bu şehir unutulmamış, terkedilmişti. Anadolu buradaki hâkimiyet alâmetlerinin hepsini ya götürmüş, ya gizlemişti. Bilmem Adana çocuğunun, Adana toprağının hiçbir alâmete hacet bırakmıyacak kadar Türkmen olusundan mı; yoksa kuvvetle zulmü birleştiren düşmanın mukaddes birşey tanımasına imkân verilmediğinden mi:

Levent Şahverdi Arşivi

Adananın, başına yekpare siyah örtü geçmiş, hüviyeti belirsizleşmişti.

İki gün sonra ehramın önündeki mezar hırsızları gibi; dün vatanı arkadan bıçaklıyan, bugün ecnebi bir müstevli oluveren komitacıların ardından Fransız kuvvetleri şehre yanaştı. Hüviyeti belirsizleşen beldeye renklerini, arması sökülen tarihe damgalarını vuracaklardı. Dört yıl hep bu günü bekliye bekliye kuduran kaçak azlıkların kini, Fransız üniformasının altında şaha kalkıyordu.

İlk yanaştıkları, dininden çevirmeye koştukları: şehrin dışındaki «Yetimler Yurdu» oldu. İri, yeni binanın yetimlere yuva olan kucağı boşalmış, kendisi bir yetim olmuştu. Kimsesiz yuvaya dört Ermeni, bir Fransız akbabalar gibi koştular. Beşbin üniformalı haydut koşanların oynıyacağı oyunu beklediler: Silâhlar hazırlandı.

Beş çift pençe, karışık renkli bir bayrağı asmak için binanın tepesine çıktılar. O zaman garip bir şey gördüler: Şimdiye kadar nefesi tutulan boşlukta, helecanlı, telâşlı gözlere görünmiyen bir Türk bayrağı birdenbire açılmış, dalgalanmaya başlamıştı.

Beş haydut hayalet görmüş mezar hırsızlarının korkusuyla, ellerini çektiler.

Bu bayrağı kim böyle unutmuştu? Onu böyle her çeşit zora, tecavüze karşı, çarmıha gerilenin kudretsizliğiyle, direğinde kim çivili bırakmış gitmişti? Onu şimdi parçalayacaklar; haşmetle süzülen bu serbest ve serbestlik kanadını kim bilir birikmiş kinlerin ayağı altında nasıl çiğniyeceklerdi!

Aşağıdaki beşbinlik kütle, sabırsızlıkla haykırdı: «Ne duruyorsunuz? Parçalayın şu bezi!»

Yokarıdakiler, bu haykırışma ile dirildi, silkindi. İki

Levent Şahverdi Arşivi

kasatura kınından çıkıp süzülen bayrağa fırladı; sonra bu iki demir tecavüzün sivri dili, ipek kanada dokunmadan düştü ve beton zeminde büküldü.

Üç tabancanın kısa namlusu kurşunlarını bu çırpınan kanada kustular: renklerin en mânalısıyle kızaran kanat, narin, hür çırpındı ve kurşunlar boşa akan ok yılanları hışmıyla hışırdayıp gitti.

Aşağıdan küfre benziyen nâralar duyuldu: «Ne bakıyorsunuz? Çıkıp yırtsanıza?»

Hakikaten direğin gövdesini kuşatan bu beş silâhlı, bir nevi korkuyla donmuşa benziyordu. Demire, kine güler gibi, dudak büker gibi dalgalanan bu bayrak onlara meydan okuyor, canlı harikulâde bir çehre gibi görünüyordu. Onların anlaşılmıyan bu bekleyişi, bu tereddüdü.. aşağıda bekliyenlerin sabrını tüketti. Safların arasından on kişi birden fırladı. Gazaplı bir azimle (Yetimler Yurdu)nun beyninde geçen bu beklenilmiyen sahneye koştular.

Onbeş düşman, muhasaraya aldıkları nazlı bayrağa baktılar. İçlerinden birisi: «Direğe çıkalım!» dedi. Ve hemen tırmanmaya başladı. Yarı yere kadar varmadan tırnakları sökülerek, dizleri bükülerek geri kayıp düştü. Diğer birisi eline saplanan bir kıymık yüzünden inleyerek yuvarlandı. Dört Ermeni komitacı aynı tecrübeyi, aynı eziyetle, netice alamadan tekrarladı.

O zaman; uzun, çok uzun, kömürleşmiş bir çam ağacına benziyen birisi; öteki dört iri gövdeliye: «Direği dördünüz kucaklayın; omuzlarınıza basıp çıkayım; şu bezi elimle ben parçalayım.» teklifini yaptı. Hemen omuzlarını onun ayağının altına serdiler, ağır ağır dikeldiler; insandan bir çeşit kule yapmış oldular. Haydut aldanma-

Levent Şahverdi Arşivi

mıştı: bu insan kulesinin omuzunda yükselerek tutmak mümkündü. Elini hışımla uzattı, şimdi daha tez, daha sesli çırpınan kırmızı kanadı avuçladı. Aşağıdan beşbin gırtlak haykırdı: «Yaşa... Parçala, durma!»

Uzun, marsık gibi el, kinle ipek kanada asıldı ve müthiş bir feryatla evvelâ direğin bulunduğu sahanlığın korkuluğu üstüne, sonra tam yere, bir uzun marsık çuvalı gibi düştü: Ezilen bu insan gövdesi şimdi tam bir yığın bez kesilmişti. Bayrak, kanadının bir iki tüyünü feda eden efsanevi bir anne kuş gibi, bu saldıran azgın ele ancak bir kenarının yırtılan parçasını vermiş; haydut hızını zaptedemiyerek yuvarlanmış gitmişti.

Tâ ilk zamanlardan beri efsane, tılsım, mûcize hıristiyanlığının - bu yarı haydut, yarı ehlisalip artığı - mensupları artık duramadılar; düşünmeye bile lüzum görmeden böyük bir korkuyla kendilerini sahanlıktan merdivenlere attılar. Yerde, bir ölü soyucunun ortakları gibi bekleşen sürüden artık ses çıkmadı: hepsi şamar yiyen bir çocuğun şaşkınlığı, perişanlığı ile donup kalmışlardı. Bütün bu düşman kütlesinin vicdanına bu şamarı indiren bayrak, kendini indiremedikleri direğin ucunda - temsil ettiği memleketin, milletin kolu gibi yükselen bu tılsımlı direğin ucunda.. - süzülüyor, süzülüyordu.

«Yetimler Yurdu»'nun öbür tarafında, bir kamışlığa sinmiş beş yağız çocuk, bir saattır, bir fâcia seyreder gibi, herşeyi unutup bakakalmışlardı. Dün vatandaş dedikleri, bugün kendilerini - yabancı bir devlet bayrağı adına - köleleştirmeğe koşan bu sürüye bir şeyler yapmak için, daha her türlü resmî mecburiyetten affedilen bu Adana çocukları, ilkin buradan biraz etrafı gözetlemek istemişlerdi. Onlar da ilkin görmedikleri Türk bayrağının görünüşüne şaşmışlar; ona yapılan hücumun mu-

Levent Şahverdi Arşivi

hakkak neticesini düşünerek donmuşlardı. Düşmanın teslim alamadığı bayrağın çevresinde geçen fâcia bitip, beşbin haydut ağır ağır binanın içinde kaybolunca; hâlâ gülümsiyen, hâlâ zaferle uçan bayraklarından gözlerini ayırdılar ve birbirlerine baktılar.

İçlerinden birisi: «Geri dönek, haber verek..» dedi. Hep birden ağır ağır şehre döndüler. «Setbaşı»na gelince arkalarına bir daha baktılar. Uzun boyluları, inmeyen bayrağa baka baka:

«Bunda bir Allah işi var» dedi; hepsi imanla başlarını salladılar ve şehrin içine girdiler.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER

1 — Önsöz 7
2 — Gurbet 9
3 — Usta ve Çömezleri 12
4 — Mahrec-i Aklâm 16
5 — Bunlar Kim? 18
6 — Alaturka ve Alafranga 23
7 — Bir Köy Köpeği 27
8 — Sokağa Düşen Ticaret 33
9 — Hastahaneden Sesler 36
10 — İlim, San'at ve Politika 40
11 — Tehlike Kaçakları 44
12 — Dostluk Üzerine Düşünceler 48
13 — Hisar ve İnsan Harabesi 58
14 — Çocuk 62
15 — Bir Mektep Hâtırası 65
16 — İnmeyen Bayrak 71

Levent Şahverdi Arşivi

REMZİ OĞUZ ARIK'IN BU SERİDEKİ ESERLERİ

1 — Köy Kadını - Memleket Parçaları

2 — Coğrafyadan Vatana

3 — İdeal ve İdeoloji

4 — Gurbet - İnmeyen Bayrak

5 — Türk Gençliği - Meselelerimiz

6 — Türk Medeniyet ve Sanatına Dair

Levent Şahverdi Arşivi

Hareket Yayınları

1 — NESİLLERİN RUHU
Mehmet Kaplan 600 Krş.

2 — GARP İLMİNİN KUR'AN-I KERİM HAYRANLIĞI
İsmail Hâmi Danişmend 300 »

3 — İSLÂM AÇISINDAN SOSYALİZM
Hüseyin Hatemi 800 »

4 — KÖLE BACASI (Hikâyeler)
Muzaffer Civelek 200 »

5 — VAROLUŞ FELSEFESİ (Egzistansiyalizm)
Paul Foulquié'den Nurettin Topçu 200 »

6 — KÖY KADINI — MEMLEKET PARÇALARI
Remzi Oğuz Arık 500 »

7 — COĞRAFYADAN VATANA
Remzi Oğuz Arık 400 »

8 — İDEAL ve İDEOLOJİ
Remzi Oğuz Arık 400 »

9 — İRADENİN DÂVASI
Nurettin Topçu 400 »

10 — BERGSON
Nurettin Topçu 400 »

11 — GURBET — İNMEYEN BAYRAK
Remzi Oğuz Arık 400 »

12 — BÜYÜK FETİH
Nurettin Topçu 400 »

HAREKET YAYINLARI: Divanyolu Ersoy Han No.: 148/5 İSTANBUL

Haberleşme Adresi: P. K. 1240 — İSTANBUL

Levent Şahverdi Arşivi

DİZGİ, BASKI : **YAYLACIK MATBAASI**
KAPAK BASKISI : **VAHDET MATBAASI**

Levent Şahverdi Arşivi

«Ne Bizansa karşı kendini savunmaya çalışan geniş görüşlü Selçuklular; ne bütün bir cihana tesiri unutulamıyan Osmanlılar zamanında... Bu Türk halkı hatırlanmıştı. Halk şairinin, saz şairinin, sipahinin, bâzan ce âlinin, bâzan Simavna'lı Bedreddin'in, bâzan Bektaşî babasının, bâzan mevlevî dervişinin, bâzan bilinmeyen sanatkârların, bâzan esnaf'arın feryadında, isyanında, sezişinde, nefesinde, neyinde, işinde belirmeye çabalayan bizim halkımız, boğulmuş kalmıştı. Hele son üç yüz yıldır ters dönen bahtımız, sürülüp çıkarıldığımız diyarlar, yurtlar... Oralara gömülen şehitlerde açık giden gözler, bizlerde ise sürekli gurbet acısı bıraktı.»

«Ne kin, ne kıskanma, ne boş öz emler istemiyoruz, dost arım. Böyük serbest ufuklarda inanın, güvenin, sevginin ışığı parlıyor. Bu sizin içindir. Hep birlikte oraya! Haydi!»

Kapak düzeni: İlhan Eraydın

FİYATI: 400 KURUŞ

Levent Şahverdi Arşivi